

AVUSTURYALI TÜRKOLOG HERBERT JANSKY'NİN “LEHRBUCH DER TÜRKISCHEN SPRACHE” ADLI ESERİNE ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM

Dr. M. Sani ADIGÜZEL

Gazi Üniversitesi, Araştırma Görevlisi

ÖZET

Türkçenin yabancılara öğretimi alanında yazılan kitaplar, işin tabiatı gereği daha çok yabancılar tarafından yazılmıştır. Bu yabancıardan biri de Avusturyalı Türkolog Prof. Dr. Herbert Jansky'dir. Jansky, uzun yıllar Viyana'da Öffentliche Lehranstalt für Orientalische Sprachen'de Türkçe öğreticiliği yaptıktan sonra, buradan elde ettiği tecrübelerle dayanarak Türkçe öğretiminin birinci kademesi için “Lehrbuch der Türkischen Sprache” adlı eserini kaleme almıştır. İlk baskısı 1943'te yapılan bu eser, gördüğü ilgiye paralel olarak 1986 yılına kadar tam 11 baskı yapmıştır. Herbert Jansky, Lehrbuch der Türkischen Sprache adlı eserini Avusturyalılara Türkçe öğretmek amacıyla Almanca olarak yazmıştır ve dolayısıyla söz konusu eserin hedef kitlesi Türkçe öğrenmek isteyen Avusturyalılar ile Almanca bilen yabancılardır.

Türkçe öğretiminin cümle düzeyinde ele alındığı ve dolayısıyla küçük okuma parçaları ve diyalogların yer almadığı Lehrbuch der Türkischen Sprache, pedagojik bir gramerdir. Eserde Türkçe öğretimi toplam 82 ders olarak plânlanmıştır.

Türkçenin en önemli özelliği, ses sisteminden sonra eklerdir. Eserde Türkçenin son- dan eklemeli bir dil olmasından dolayı bu 82 dersin plânlanmasında, bu iki özellik göz önünde tutulmuş ve seslerden hemen sonra belli bir sıra gözetilerek ekler ele alınmaya başlanmıştır. Eserde sıklık durumu dikkate alınarak toplam 85 çekim ve yapım ekine yer verilmiştir.

Kelimeler sıklık durumuna göre seçilmiştir. Bu çerçevede 2000 dolayında Türkçe kelime seçilmiş ve bu 2000 kelime toplam 82 ders arasında dağıtılarak cümle içinde öğretilmeye çalışılmıştır.

Gramer-tercüme metodunun esas alındığı “Lehrbuch der Türkischen Sprache”, çok çeşitli öğretim ve alıştırma teknikleri kullanılarak öğretimin tek düzelikten kurtarılmaya çalışıldığı bir eser hüviyeti arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler:

Herbert Jansky, Türkoloji, Türkçe Öğretimi,
Yabancı Dil Olarak Türkçe, Gramer-Tercüme Metodu, Avusturya.

GİRİŞ

Türkolojinin en önemli konusu hiç şüphe yok ki Türk dilidir. Türkologlar sadece Türk dilini incelemekle yetinmemişler, aynı zamanda Türkçenin öğretimi konusunda da yakından ilgilenmişlerdir. Bu Türkologlardan biri de 1898-1981 yılları arasında yaşamış olan Avusturyalı Türkolog Prof. Dr. Herbert Jansky'dir. Jansky, uzun yıllar Viyana'da, çok sayıda Avusturyalı-Macarlar tanlı diplomatın yetiştiği Öffentliche Lehran stalt für Orientalische Sprachen'de, Türkçe öğreticiliği yaptıktan sonra, burada elde ettiği tecrübelerle dayanarak, Türkçe öğretiminin birinci kademesi için, "Lehrbuch der Türkischen Sprache" * adlı eserini kaleme almıştır (Jansky, 1986).

Adını Türkçeye "Türk Dilini Okuma Anahtarı" şeklinde tercüme edebileceğimiz "Lehrbuch der Türkischen Sprache" 1943'ten 1986 yılına kadar gördüğü ilgiye paralel olarak tam 11 baskı yapmıştır. İlk baskısı 1943'de yapılan bu eserin söz konusu baskılarından 10'u Jansky hayatta iken, 1'i ise vefatından sonra Angelika Landmann tarafından yeniden gözden geçirilmiş ve genişletilmiş şekilde 1986 yılında xapılmıştır. Jansky'nin vefatından beş yıl sonra yapılan bu baskının tashihlerini ise Prof. Dr. Annemarie von Gabain yapmıştır.

Bu çalışmada eserin 1986 yılında yapılan son baskısı esas alınmıştır. Jansky'nin söz konusu eseri, Emile Missir tarafından, 1949 yılında, "Introduction au Turc" ve "Eléments de langue turque" adlarıyla iki cilt hâlinde Fransızcaya adapte edilmiştir (Jansky, 1949).

Herbert Jansky'nin yukarıda adı geçen eserinden Türkiye'de ilk defa bahseden Reşit Rahmeti Arat olmuştur (Arat, 1955). Arat, **Türkiyat Mecmuası**'nda söz konusu eserin 2. baskısı ile ilgili olarak bir tanıtma ve tenkit yazısı yayımlamıştır. Arat'ın eserle ilgili tenkitleri Jansky tarafından fazla vakit kaybedilmeden

cevaplandırılmıştır. Jansky; Arat'a, "Türkolojide Dil Tarihi ve Dil Dersleri" başlıklı bir yazıyla cevap vermiştir (Jansky, 1956).

Jansky, eserlerinin biri dışında hepsini tamamen Almanca kaleme almıştır. Onun Türkçe olarak kaleme aldığı tek eseri, Zeki Velidi Togan Armağanı'nda yer alan "Selçuklu Sultanlarından Birinci Alâeddin Keykubad" adlı makalesidir (Jansky, 1955).

Jansky'nin 1981'de vefat etmesi üzerine onunla ilgili Türkiye'deki öğrencilerinden Prof. Dr. Abdurrahman Güzel (Güzel, 1983) ve Dr. Emel Esin (Esin, 1982) tarafından birer tanıtma yazısı yayımlanmıştır. Ayrıca Güzel tarafından Jansky'nin bir makalesi de Türkçeye çevrilmiştir (Güzel, 1977).

HERBERT JANSKY'NİN TÜRKÇE ÖĞRETİM METODU

Herbert Jansky, LTS adlı eserini, Avusturyalılara Türkçe öğretmek amacıyla gramer tercüme metoduna göre yazmıştır. Zaten bütün dünyada 1840'lardan bu eserin yazıldığı 1940'lara kadar yabancı dil öğretimine gramer-tercüme metodu hakim olmuştur (Aydın, 1996). Jansky'nin 25 yıllık bir Türkçe öğrenim ve öğretim faaliyetine dayanan LTS adlı eserinin ilk baskısı, yukarıda da belirtildiği gibi, 1943 yılında yapılmıştır. Elbette metotlar genel öğretim çizgilerini belirlediği için, bu metodun Türkçeye uygulanmış olan şekline uygulayıcısının adıyla "Herbert Jansky'nin Türkçe Öğretim Metodu" denilmesi daha uygun düşmektedir. Zaten metotlar konusunda yapılan değerlendirmeler, uygulayıcıları dikkate alınmadığı sürece, çok fazla bir kıymet ifade etmezler.

Eser hiç Türkçe bilmeyenlerin öğrenme ihtiyaçları göz önünde tutularak hazırlanmıştır. Eserde çocukların değil, yetişkinlerin öğrenilebilirlik düzeyleri esas alınmıştır. Eserin muhatabı olan yetişkinler kendi ana dillerinin gramerini en az

*Bundan böyle bu eser için LTS kısaltması kullanılacaktır.

orta öğretim düzeyinde bilmesi gereken yetişkinlerdir.

Türkçe'nin Türkiye'de yabancılara öğretimi ile Türkiye dışındaki yabancılara öğretimi arasında fark vardır. Türkiye'de yapılan öğretimde ister istemez Türkçe konuşma öğretimi ön plâna çıkmakta, Türkiye dışında ise konuşma öğretiminin yerini Türkçe okuma ve anlama almaktadır. Esasen Türkçe bilinmeyen ortamlarda Türkçenin konuşulması da mümkün değildir. Bu yüzden okuma-anlama daha ağırlıklı hâle gelmektedir.

Yabancı dil öğretiminde kullanılan temel kitapların gramer, alıştırma, sözlük ve cümle kitabı (konuşma kılavuzu) gibi kitaplardan meydana geldiği düşünülürse, Herbert Jansky'nin LTS adlı eserinin bu dört temel kitabın özelliklerini bünyesinde taşıyan bir eser olduğu ve söz konusu eserde Türkçe okuma faaliyetine öncelik verildiği söylenebilir.

Türkçe öğretiminin cümle düzeyinde ele alındığı LTS, pedagojik bir gramerdir. Eserde Türkçe öğretimi toplam 82 ders olarak plânlanmıştır. LTS yazılırken ve LTS'deki derslerin sıralaması yapılırken, 80 derslik sıralamaya geçmeden önce, bu sıralamada yer alan bütün dersleri ilgilendiren "Harfler ve Telâffuzları" ve "Ünlü Uyumu, Sayı Kelimeleri, Son Ek Teşkili"ne, iki müstakil ders olarak en başta yer verilmiştir:

Harfler ve Telâffuzları

Ünlü Uyumu, Sayı Kelimeleri, Son Ek Teşkili

1. Belirli ve Belirsiz İsimler. İsimlerin Çokluk Şekilleri. İsmın Bulunma Hâli
2. "Var" ve "Yok" Kelimeleri. Sıfat
3. Tam ve Yarım Saatler
4. Soru Cümleleri
5. Ek Fiilin Geniş Zaman 3. Şahıs Ekleri
6. -daş ve -hane ile Biten İsmiden Türemiş İsimler
7. Ek Fiilin Geniş Zaman 1. ve 2. Şahıs Ekleri
8. -ci ile Biten İsmiden Türemiş İsimler

9. Şimdiki Zaman
10. "İstemek" Yardımcı Fiili
11. İsmın Uzaklaşma Hâli
12. İsmın Yaklaşma Hâli
13. -li ve -siz ile Biten İsmiden Türemiş İsimler
14. İsmın Yükleme Hâli
15. İsmın İlgi Hâli
16. Gereklilik Kipi
17. 1. ve 2. Şahıs İyelik Ekleri
18. Hitap ve Nezaket Şekilleri
19. Sıra Sayıları
20. 3. Şahıs İyelik Ekleri
21. İlgi ve İyelik Eki Almış Yapılar
22. İsimlerin Teşkili ile İlgili Hususiyetler
23. Kesir Sayıları
24. Görülen Geçmiş Zaman
25. Ek Fiilin Görülen Geçmiş Zamanı ve "Var" ve "Yok" Kelimeleri
26. İşaret Zamirleri
27. Şahıs Zamirleri
28. -ki ile Biten İsmiden Türemiş İsimler
29. Birleşik İsimler
30. Ülke, Millet ve Dil İsimleri
31. -ce, -cik ve çağız ile Biten İsmiden Türemiş İsimler
32. Duyulan Geçmiş Zaman
33. Ek Fiilin Duyulan Geçmiş Zamanı ve "Var" ve "Yok" Kelimeleri
34. Belirsiz Hâlden Sonra Gelen Çekim Edatları
35. Mastar Eki: -mek
36. Karşılaştırma Sıfatı. Pekiştirme Sıfatı
37. -lik ile Biten İsmiden Türemiş İsimler
38. Gelecek Zaman
39. Yaklaşma Hâlinden Sonra Gelen Çekim Edatları
40. Dönüştülük Zamiri
41. İşteşlik Zamiri
42. -iş ve -ici ile Biten Fiilden Türemiş İsimler

43. Geniş Zaman
44. Geniş Zamanın Olumsuz Şekli
45. Uzaklaşma Hâlinde Sonra Gelen Çekim Edatları
46. Zaman Kavramları
47. –ip ile Biten Zarf-Fiiller
48. Üleştirme Sayıları
49. Emir Kipi
50. İstek Kipi
51. İlgi Hâlinde Sonra Gelen Çekim Edatları
52. Geniş Zaman Sıfat-Fiili
53. Görülen Geçmiş Zaman Sıfat-Fiili
54. Gelecek Zaman Sıfat-Fiili
55. –erek ile Biten Zarf-Fiiller
56. –e ile Biten Zarf-Fiiller. Saatlerden Geriye Kalanlar
57. Yeterlik Fiili
58. Yeterlik Fiilinin Olumsuz Şekli
59. Yardımcı Fiiller
60. Edilgen Çatı
61. İsteş ve Dönüştürme Çatı
62. Ettirgen Çatı
63. –me ile Biten İsim-Fiiller
64. –dik ile Biten İsim-Fiiller
65. –ecek ile Biten Zarf-Fiiller
66. –ince ile Biten Zarf-Fiiller
67. –dikçe ile Biten Zarf-Fiiller
68. –eli ile Biten Zarf-Fiiller
69. “idi” ile Birleşik Fiil Şekilleri
70. “imiş” ile Birleşik Fiil Şekilleri
71. –ken ile Biten Zarf-Fiiller
72. –le ile Biten İsimden Türemiş Fiiller
73. Potansiyel Şart Kipi
74. Ek Fiilin Şartı ve “Var” ve “Yok” Kelimeleri
75. Gerçek Şart Kipi
76. Gerçek Olmayan Şart Kipi
77. “Olmak” Yardımcı Fiili ile Teşkil Edilen Birleşik Fiiller

78. –mektense ve –cesine ile Biten Zarf-Fiiller
79. –meden ve –meksizin ile Biten Zarf-Fiiller
80. “ki” Edatı (*Jansky, 1986*).

LTS’yi Fransızca’ya adapte eden Missir, yabancılar için Türkçe öğrenmenin zorluğunu bu sahada kullanılan kitapların yeteri kadar pratik olmamasına bağlar ve söz konusu kitaplarda bir dilin öğrenilmesindeki psikolojik şartların ve ezberleme kurallarının dikkate alınmadığı tespitinde bulunur. Missir’e göre Türkçeye yeni başlayan öğrenciler için Türkçenin en sık kullanılan kelimeleri esas alınarak hazırlanmış olan LTS’nin klâsik gramer çerçevesini aşan tarafları şunlardır:

1. Gittikçe artan karışıklıkları belli bir sıraya göre vermek,
2. İfadenin nüanslarına yavaş yavaş ulaşabilmek için çok kullanılan temel fonksiyonlardan başlayarak öğretmek (*Jansky, 1949*).

LTS’de gerek dersler ve gerekse bunlarla ilgili alıştırmalar hazırlanırken günlük hayatta çok kullanılan cümlelerin seçilmesine dikkat edilmiştir. Çünkü yabancı dil öğretiminde günlük dili anlayıp konuşabilecek duruma gelmeden sonra öğrenilen dili geliştirme imkânı yoktur. Özakpınar, bu konuyu çocuklar ve yetişkinler açısından şöyle değerlendirmektedir:

“Her şeyin başı bu. Hiç değilse 7 yaşındaki bir çocuk düzeyinde dili öğrenmek kâfi. Ama bu çatı lâzım. Kelime vb. edinmekten çok ayrı bir şey bu. Benim kanaatimce dilin, edinilmesi en zor kısmı da bu. Vokabüleri istediğiniz kadar genişletebilirsiniz, ama basit bir gündelik dili edinmeden bina kurmaya imkân yoktur. Bu bakımdan yaşayan, canlı, basit insanların konuştuğu dile 500 kelimelik seviyede de olsa hakim olduktan sonra derece derece ileri gidilebilir.

Burada tabii büyük bir psikolojik güçlük var. Yabancı dilin öğretilmesi insan çocuk değilse

psikolojik bir problem ortaya çıkar. Çocuk anadilin yapısına endüksiyon yoluyla varır. Muhakemesi gelişmiş ve anadilini kazanmış olan yetişkin artık bu endüksiyon yolunu kullanmak için psikolojik bakımdan iyi bir süje değildir. Sabırsızdır bir defa, ikincisi çocuk gibi bihaber olarak endüksiyon yapma yoluna gidemez, çünkü bütün dillerin kendi anadili gibi bir kaideler sistemi olduğunu bilir. Ve derhal mantık yoluyla bu kaideyi öğrenmek ister. Bütün problem burada.” (Özarkınar, 1977).

Jansky'nin, LTS'de, Özarkınar'ın bir yabancı dil öğrenmeye yeni başlayanlar için yukarıda çerçevesini çizdiği ölçütleri Türkçeye tatbik etmeye ve gerek derslerde, gerekse bunlarla ilgili alıştırmalarda onun bu konuda belirttiği muhtemel güçlükleri mümkün mertebe ortadan kaldırmaya çalıştığı söylenebilir. Nitekim Jansky, pratik amaçlara hizmet etmesi gerektiğini belirttiği kitabıyla ilgili yaptığı bir değerlendirmede kitapta herkesin bildiği günlük dili esas aldığını şöyle belirtmektedir:

“Kitaptan, Türkçe okumaya, yazmaya ve konuşmaya başlanmadan önce, herkes tarafından kayıtsız şartsız bilinmesi gereken şeylerden daha çoğunu ihtiva etmesi beklenmemelidir ve zaten ihtiva etmemesi de gerekir. Kim ki bu kitap-taki konuları hakikaten etraflı olarak baştan sona kadar tetkik ve hazmederse, bu kitap ona çok büyük bir zaman israfı olmadan, zahmetsiz erişilmesi güç hedeflere ulaşmasında gerçek başarıyı sunacaktır.” (Jansky, 1986).

Jansky, bir başka yerde, R. Rahmeti Arat'ın LTS'nin 2. baskısı üzerine kaleme aldığı tenkit ve tanıtma yazısına cevaben yazdığı “Türkolojide Dil Tarihi ve Dil Dersleri” adlı makalesinde, bu konudaki görüşlerini, biraz daha etraflı bir şekilde dile getirmektedir. Yaşayan bir dilin ders kitabı nasıl olmalıdır şeklindeki bir soruya cevap teşkil eden bu görüşler maddeler hâlinde şöyle sıralanabilir:

1. Ders kitapları her zaman olduğu gibi şimdi de dil öğrenene dil konusunda derinleşmeden ziyade genişleme teşekkülü sağlamalı,
2. Öğrenciye öğrendiği dilin şekil bilgilerini söz

dizimi içinde vermeli ve söz dizimi ilgili diğer temel bilgileri öğretmeli,

3. Öğrenciye yabancı dilin yeterli ve güvenilmeyen teşkillerinin bağımsız oluşumu için temel vazifesi gören kuralları öğretmeli,
4. Ertelenmesi mümkün olmayan istisnaları kaydetmeyi, öğrenciye ezberletmeyi ve en azından şüpheli durumlarda kendisine başvurmayı öğretmeli,
5. Yaşayan dili en yüksek tekâmül derecesine kadar öğrenmek isteyen herkese faydalı ve bu amaca da tamamen uygun olmalı,
6. İlmî gelişmelere yetişmeye çalışan herkese, daha sonra genişletilebilir bilgiler ve oluşturulabilir prensipler sunmalı,
7. Kitap aktif kelimelerin mümkün olduğu kadar büyük bir stokunu bünyesinde toplamalıdır (Jansky, 1956).

LTS, Jansky'nin yukarıda sıraladığı öl-çülere riayet edilerek hazırlanmış bir ders kitabıdır. LTS'de derslerde verilen bilgiler ve dolayısıyla bunlarla ilgili alıştırmalar öğrencinin yabancı dil bilgisini inşa etmesine imkân sağlayacak şekilde birbiriyle bağlantılı olarak düzenlenmiştir.

LTS'de Türkçe öğretimi cümle düzeyinde ele alınmıştır. Diğer ders kitaplarında yer alan küçük okuma parçaları ve diyalog alıştırmalarının LTS'de yer almamasını, Türkçe nin yapısına ve ruhuna aykırı olduğu gerekçesiyle açıklayan Jansky, bu konudaki eleştirilere karşı kitabını şöyle savunmaktadır:

“Kitabın savunması şöyle yapılabilir: Diğer dil ders kitaplarında yer alan küçük okuma parçaları ve diyalog alıştırmalarının bu kitapta yer almamasının sebebi Türkçenin yapısı ve ruhu ile ilgilidir. Türkçe yapı ve ruh bakımından Almancaya ve dolayısıyla Hint-Avrupa dillerine o kadar yabancıdır ki, Türkçenin temel kurallarını bilmeyen bir yabancımanın Türkçe bir cümle bile kurması mümkün değildir. Çünkü bir Türkçe cümlede Türkçenin bütün kurallarını bulmak kabul-

dir. Bu yüzden Türkçeye yeni başlayan öğrencilere böyle basit Türkçe alıştırmalar verilmesine karşıyım. Bu tamamen boşuna bir zaman kaybı olduğu gibi, aç birine ekmek yerine havyar vermek gibi anlamsızdır. Ama temel kurallar iyice işlenip hazmedildikten sonra, bundan sonraki hedeflere ulaşmak, büyük emek ve zaman harcanmasını gerektirmeden başarılacaktır.” (Jansky, 1986).

Vandewalle de Avrupalılara Türkçe öğretiminde karşılaşılan en büyük güçlük olarak Türkçe cümle yapısını gösterir ve bu güçlükleri şöyle sıralar:

1. Avrupalı ana dilinde cümlenin başına yakın bir yere koyduğu fiili Türkçede cümlenin sonuna,
2. Ana dilinde bir fiil veya ismin arkasına koyduğu yan cümleyi Türkçede onların önüne,
3. Ana dilinde bir ismin önüne koyduğu edatı Türkçede o ismin arkasına,
4. Ana dilinde bir ismin ardına koyduğu tamlayıcı Türkçede o ismin önüne koy- mak zorunda kalır (Vandewalle, 1998).

Türkçe cümle yapısını Almanca, İngilizce ve Arapça ile karşılaştıran König ise bu dillerdeki söz dizimini şöyle formüle eder:

“Türkçe’de fiiller halleri ancak sol yöne doğru belirler, ve bundan dolayı Türkçe’deki sözcük dizilişi özne-nesne-fiil şeklinde oluşturulmaktadır. (Uluslararası bir deyim göre, Türkçe bir ‘SOV dili’dir; ‘S’ bzk. ‘subject’, ‘O’ bzk. ‘object’, ‘V’ bzk. ‘verb’.) Buna karşılık Almanca ve İngilizce bir SVO dili’dir. Arapça’da ise bir VSO sözcük dizilişi vardır” (König, 1993).

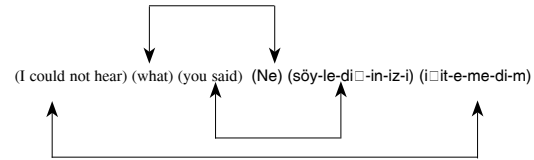
Elbette bu dizilişlerde söz konusu dillerin aldıkları tavrıda eklerin mi, yoksa kelimelerin daha belirleyici olduğu hususuna işaret etmekte yarar vardır. Türkçe cümle kuruluşunda kelimelerin sırasından ziyade eklerin daha belirleyici

olmasına karşılık İngilizcede ve Almancada ise kelimelerin cümledeki sırası söz diziminin esasını teşkil etmektedir (Ekmekçi, 1983).

Charles Wells bu durumu şöyle ifade etmektedir:

“Genel olarak konuşma dilinde herhangi bir Avrupa dilinde uzun bir cümle ile ifade edilen şey Türkçede birkaç kelime ile karşılanabilir. Örnek olarak “The book which I have written” ifadesi Türkçede “yazdığım kitap” gibi karşılanabilir. Aslında, Avrupa dillerinde konuşmada sürekli başvuru ve tekrarlanan şahıs zamirleri, iyelik ve bağlaçlar Türkçede belli başlı çekimli fiillerle halledilir” (Wells, 1879’dan Çelik, 1996).

Meselâ İngilizce ve Türkçe açısından bu durum şöyle bir şema ile gösterilebilir: (Sarter, 1969)

Türkçenin söz konusu özelliklerini, Türkçenin İngilizceden üstünlüğü olarak değerlendiren Mümin Köksoy ise; dil bilimine göre, bu iki dil arasında şöyle bir karşılaştırma yapılabileceği görüşündedir:

“Dilbilimi bakımından Türkçe ile İngilizce karşılaştırıldığında Türkçe’nin daha sağlam bir gramer yapısına, çok esnek ve güçlü bir kelime türetebilme özelliğine, fiillerde kelimenin içine ve sonuna yerleştirilen birkaç harfle fiillere çok daha fazla anlam yükleyebilme potansiyeline sahip olduğu görülür. Ayrıca Türkçe, okunması ve yazması son derece basit, grameri mantıklı bir dildir. Okunduğu gibi yazılmakta, yazıldığı gibi okunmaktadır. Her harf telaffuz edilmektedir. Türkçe gramerinin mantığı karşısında İngilizce’nin mantıksızlığı, Türkçe’nin esnekliği ve

kıvraklığı yanında İngilizce'nin hantallığı, Türkçe'nin fonetikliği yanında İngilizce'nin kuralsızlığı, Türkçe'yi İngilizce karşısında çok üstün kılmaktadır" (Köksöy, 1999).

LTS'de hem derslerin işlenişi hem de bunlarla ilgili alıştırmaların verilmesi sırasında yukarıda belirtilen hususların dikkate alındığı söylenebilir. Çünkü LTS Türkçenin bütün ifade şekilleri ve problemleri ile iç içe geçen uzun bir öğrenim ve öğretim faaliyetine dayanılarak hazırlanmıştır (Jansky, 1986).

Türkçe okuma parçaları ve diyaloglara yer verilmeyen eserde okuma faaliyeti için sadece cümlenin yetersiz olduğu düşünülerek cümleler arası ilişkilerin görülebilmesi amacıyla yerine göre bir iki cümle birbiriyle bağlantılı olarak art arda verilmiştir.

Kelimelerin mutlaka cümle içinde öğretilmesi esas alınan eserde, cümleler en az kelimedden başlayarak git gide genişleyen bir yapı olarak düşünülmüştür. Öğrenci başlangıçta öğrendiği basit bir cümle ile ileride yeni kelimeler ilâve edilmiş ve bu sefer anlamı daha da genişlemiş olarak tekrar karşılaştırılmıştır.

Bilindiği üzere Türkçenin en önemli özelliği ses sisteminden sonra eklerdir. Eserde derslerin plânlanmasında bu iki özellik göz önünde tutulmuş ve seslerden hemen sonra belli bir sıra gözetilerek ekler ele alınmaya başlanmıştır. Eserde sıklık durumu dikkate alınarak toplam 85 çekim ve yapım ekine yer verilmiştir.

LEHRBUCH DER TÜRKISCHEN SPRACHE' YE GÖRE TÜRKÇE EK ÖĞRETİMİ

Türkçe öğretimi büyük ölçüde eklerin, özellikle de çekim ekleri dediğimiz kelimeler arasındaki çeşitli münasebetleri sağlayan ve böylece cümle teşkilini gerçekleştiren eklerin öğretimi demektir.

Eklerde Çok Şekillilik

Ekler kelimelere tâbi oldukları için ek öğretiminin ekin getirildiği kelimedden ayrı düşünülmesi mümkün değildir. LTS'de bu durum dikkate alınarak ek öğretimine geçmeden önce Türkçede eklerin getirildiği kelime tabanı izah edilmiştir. Bu izah da Türkçe kelimeler kök bakımından isim ve fiil olmak üzere ikiye ayrıldığı için hem isim bakımından hem de fiil bakımından yapılmıştır.

Ancak yabancılara Türkçe öğretiminde eklerin getirildiği kelime tabanının isim tabanı mı, yoksa fiil tabanı mı olduğunu izah ettikten sonra izah edilmesi gereken bir mesele daha vardır. O da kelime tabanı ister fiil olsun, isterse isim olsun Türkçede ünlü ve ünsüz uyumları bulunduğu için birçok ekin şeklinde, tâbi olduğu kelimenin durumuna göre meydana gelen değişiklikliğin belirtilmesi meselesidir. Bu durumda Türkçedeki ekleri çok şekillilik bakımından değerlendirmekte fayda vardır. Ergin'in yaptığı değerlendirmeye göre çok şekillilik bakımından Türkçedeki eklerin durumu şöyledir:

"Tek konsonanttan ibaret eklerin birer; geniş vokalli eklerin, başında karşılıklı konsonantlar bulunmayanların ikişer; bulunanların dörder; dar vokalli eklerin, başında karşılıklı konsonant bulunmayanların dörder, bulunanların sekizer şekli vardır" (Ergin, 1981).

Elbette birer istisna teşkil eden -yor,-ken, -ki gibi ekleri de tek şekilden ibaret ekler ve ünsüz uyumuna tâbi olmakla beraber ünlü uyumlarına tâbi olmayan -daş ekini ise iki şekilden ibaret ekler arasında değerlendirmek gerekir. Ancak LTS'de -yor eki, -yor şeklinde tek hece olarak değil, -iyor şeklinde iki hece olarak verildiği için ekin başında bulunan ve dar bir ünlüden meydana gelen birinci hecede getirildiği fiil tabanının son ünlüsüne göre değişiklik olmakta ve dolayısıyla bu ekin dört şekli ortaya çıkmaktadır: -iyor, -iyor, -üyor, -uyor.

Tek şekilden ibaret olan ve kelime tabanına getirilirken yardımcı sese ihtiyaç duyan başka

bazı ekler için de benzeri bir durum söz konusudur. Meselâ sonu ünsüz ile biten bazı fiil tabanlarına getirilen çatı eklerinde yardımcı seslerin eklerin bünyesine dahil edilmelerinden dolayı böyle bir durum meydana gelmiştir. Böyle bir duruma söz konusu eklerin fiillere doğrudan doğruya getirilmek istenmesi yol açmış olabilir. Meselâ edilgen çatı ekinin ünlü ile biten fiil tabanları için -n, -l ünsüzü ile biten fiiller için -in-, -ün-, -ın-, -un- ve diğer ünsüzlerle biten fiillere için ise -il-, -ül-, -ıl-, -ul- şeklinde olduğu belirtilmiştir. Dönüşlü ve işteş çatı ekleri için de durum bundan farklı değildir. Bu eklerin de ünlü ile biten fiiller için bir ve ünsüz ile biten fiiller için ise dört şekli vardır.

Yardımcı seslerin eklerin bünyesine dâhil edilip edilmemesinde pedagojik esasların belirleyici oldukları düşünülebilir. Çünkü LTS'de eklerin her hâl ve şartta yardımcı ses olarak kelime tabanına getirildiği durumlarda yardımcı sesin ekin bünyesine dâhil edildiği görülmektedir.

LTS'de birden fazla şekli olan eklerin hangi şeklinin esas alındığına geçmeden önce bu konuda şimdiye kadar yapılan uygulamalara kısaca temas etmekte fayda vardır. Meselâ bu konuda ikişer şekilli eklerden fiilden fiil yapma eki -le- ve sekizer şekilli eklerden isimden isim yapma eki -ci ile ilgili birkaç örnek şöyledir:

1. Ekin bir tek şeklini belirtme ve başka şekillerinin de olduğunu göstermek için ünlüsünü veya ünsüzünü veyahut her ikisini birden farklı yazma: +1A (*Akalın, 1995*).
2. Ekin bütün şekillerini yazma: -la-, -le- (*Ergin, 1981*).
3. Ekin bir şeklini yazıp diğer şekillerini parantez içine alma: -la- (-le-) (*Zülfikar, 1991*).
4. Ekin sadece bir şeklini yazma: -le-. (*Jansky, 1986*).
5. Ekin ünsüzü veya ünlüsünün üstüne bir sayı koyarak bunlarda meydana gelen değişikliğin sayısını belirterek yazma: -le²-, -c² i⁴. (*Tanış, 1988*).
6. Ekin ünsüze göre değişen şekillerini ayrıca

yazıp, ünlüsüne göre değişen şekillerini hem ünlü üzerine bir sayı koyarak hem de parantez içine alarak yazma: -c i4 (-ci, -cü, -cı, -cu), -ç i4 (-çi, -çü, -ç1, -çu) (*Mughul, 1979*).

LTS'de bu altı farklı uygulamadan dördüncüsü tercih edilmiştir. Öğrencinin karşısına önce ekin bir tek şekliyle çıkılmış ve bu bir şekil verildikten sonra ekin diğer şekillerine geçilmiştir. Burada önemli olan aynı ekin çok şekillik yüzünden birden çok ek olarak görülmesinin önüne geçmektir. Aksi halde, bir ekin birden fazla ek olduğu şeklinde yanlış bir anlayışın doğmasına ve dolayısıyla bir ek yerine birden fazla ek öğrenilmesine yol açılmış olur ki, öğrenilecek unsurlar arttığı için bu konudaki zorluk da artar.

Ancak çok şekilli eklerde ekin herhangi bir şeklini esas şekil olarak belirlemek doğru değildir. Ekin belirlenen şeklinin seslerinin öğrencinin ana dilinde bulunan seslerden meydana gelmesi gerekir. LTS'de çok şekilli eklerde eklerin tek bir şeklinin belirlenmesinde öğrencinin ana dilinde bulunan seslerden hareket edilmiştir. LTS'de çok şekilli bütün eklerde eklerin birinci şekli için ekin ince sıradan şekli esas şekil olarak belirlenmiştir. Bu ince sıradan şekillerin ünlüleri arasında da ekin dar ünlülü şekli, ünsüzleri arasında yumuşak ünsüzlü şekli ilk ve esas şekil olarak tercih edilmiştir. Böyle bir tercihin yapılmasının sebebi, Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen yabancı öğrencinin ana dilinde (Almancada) kalın sıradan ünlülerden ı'nın olmamasıdır.

Almanca'da ı sesi olmadığı için ekin i'li şekli tercih edilmiştir. Elbette önceliğin öğrencinin ana dilinde bulunmayan bir sesi bünyesinde taşıyan bir ek şekline verilmesi pedagojik açıdan da doğru değildir. Kaldı ki ekin böyle bir şekline yer verilmesi, bunun daha sonra getirilecek ekler üzerin de de belirleyici bir etkisi olacağından, söz konusu ekten sonra getirilen ek veya eklerinde öğrencinin ana dilinde bulunmayan ı ünlüsünü taşıması kuvvetle muhtemeldir.

Bu sebeple, öğrenciyi ilk anda eklerin birden fazla şekliyle jarşılaştırmamaya özen gösteril-

melidir. Çünkü aynı ekin birçok şekliyle karşılaşan yabancı öğrenci bunları ayrı ekler sanarak kafası karışabilir. Bunun önüne geçmek için de, önce bu eklerin bir şekli, ince sıradan şekli tercih edilmeli ve dolayısıyla bu eklerin getirileceği kelimeler de ona göre seçilmelidir. Elbette ekin bir şekli öğretildikten sonra diğer şekillerini öğretmek daha kolay olacaktır. Çünkü öğrenci bu konuda yapılan işlemi tek bir şekil üzerinde öğrenmiştir. Bundan sonra yapacağı iş, öğren diği bu işlemi, kurala göre gerekli değişikliği yaptıktan sonra, diğer şekiller içinde yapmaktan ibarettir.

LTS’de ekin bu bir şekli örneklerle açıklandıktan sonra, diğer şekillerine geçilmiştir. İsmе getirilen eklerde biri ünlü ile, diğeri ünsüzle biten en az iki kelime örnek olarak seçilerek, ekin hem ünlü ile hem de ünsüzle biten kelimelere nasıl getirildiği gösterilmiştir. Çünkü ek teşkilinde yardımcı sesler büyük bir öneme sahiptir. Başlangıçta yardımcı ses almadan isme getirilen ekler tercih edilmiştir. Meselâ hâl eklerinden yardımcı ses almadan isme getirilen bulunma ve uzaklaşma hâlleri diğerlerinden önce verilmiştir.

Fiil çekiminde de yine ince sıradan bir fiil olan “gelmek” fiili bütün fiil çekimleri için örnek olarak seçilmiştir. Fiil çekimi, “gelmek” fiiliyle bütün yönleriyle yapıldıktan sonra diğer ünlü gruplarından fiillerin sadece birinci şahıslarıyla ilgili çekimlerine yer verilmiştir.

Ek öğretiminde isimlere getirilen ekler ve fiillere getirilen ekler bir arada ele alındığında şöyle bir yol takip edildiği görülmektedir:

1. Eklerin ince ve dar ünlülü veya ince ve geniş ünlülü şekli tek şekil olarak seçilmiştir.
2. Her iki kelime kategorisi için de ekin bir tek şekli esas alınmış ve o şekille ek öğretilmeden, diğer şekillere geçilmemiştir.
3. İsmе getirilen ekler için biri ünlüyle, diğeri ünsüzle biten en az iki kelime örnek olarak seçilmiştir.

4. Fiil çekimlerinde fiilin sadece ince sıradan ve dar ünlülü şekli tercih edilmiştir. Bu fiil de

bütün çekimler için “gelmek” fiilidir. “Gelmek” fiilinin olumlu, olumsuz, olumlu soru ve olumsuz soru şekillerinde çekimi yapıldıktan

sonra, diğer ünlü gruplarının fiilleri için sadece 1. şahıslarda olumlu, olumsuz, olumlu soru ve olumsuz soru şekillerinin çekimi yapılmıştır.

5. Yapım ekleri konusunda da ekin her bir şekline göre örnek verilmesine çalışılmıştır.

Kelime öğretiminde olduğu gibi ek öğretiminde de hangi eklerin öncelikle öğretilmesi konusu büyük önem taşımaktadır. Bu amaçla LTS’de yer alan eklerin alfabetik bir listesi hazırlanarak aşağıya çıkarılmıştır.

Eklerin Alfabetik Listesi

LTS’de 85 eke yer verilmiştir. LTS’de yukarıda da belirtildiği gibi eklerin sadece ince dar ünlülü ve yumuşak ünsüzlü şekli tercih edilmiş ve diğer şekiller kurallar çerçevesinde verilmiştir. Kurallara aykırı olanlar ise ayrıca belirtilmiştir.

LTS’de yer alan eklerin alfabetik olarak sıralanmasında söz konusu eserde olduğu gibi ekin ince sıradan dar ünlülü ve yumuşak ünsüzlü şekli esas alınmıştır. LTS’de eklerin eklerle, ek fiille ve yardımcı seslerle birleşik olarak verildiği durumlar da olmuştur. Pedagojik gereçlerle bazen yardımcı seslerle, bazen şahıs ekleriyle, bazen da ek fiille birleşik şekilde verilen eklerin listesi çıkarılırken bunların ayrı yazılan şekilleri göz önünde tutulmuştur:

C

1. –cağız: İsimden isim yapma eki.
2. -ce: İsimden isim yapma eki.
3. -cesine: Zarf-fiil eki.
4. -ci: İsimden isim yapma eki.
5. -cik: İsimden isim yapma eki.

D

6. -daş: İsimden isim yapma eki.

7. -de: Bulunma eki.
 8. -den: Uzaklaşma eki.
 9. -di: Görülen geçmiş zaman eki.
 10. -dik: İsim-fiil eki.
 11. -dikçe: Zarf-fiil eki.
 12. -dir: Üçüncü teklik şahıs eki. Bildirme eki.
 13. -dir-: Fiilden fiil yapma eki. Ettirgenlik eki.
 14. -dirler: Üçüncü çokluk şahıs eki (Zamir menşeli).

E

15. -e: Yaklaşma eki.
 16. -e: İstek kipi eki.
 17. -e: Zarf-fiil eki.
 18. -ecek: Gelecek zaman eki.
 19. -ecek: İsim-fiil eki.
 20. -ecek: Gelecek zaman sıfat-fiil eki
 21. -eli: Zarf-fiil eki
 22. -en: Sıfat-fiil eki (geniş zaman sıfat-fiil eki)
 23. -er: Geniş zaman sıfat-fiil eki
 24. -er: İsimden isim yapma eki.
 25. -er-: Fiilden fiil yapma eki. Ettirgenlik eki.
 26. -erek: Zarf-fiil eki.

H

27. -hane: Farsça kökenli bir kelimedir. Ancak Türkçede yapım eki işlevi kazanmıştır.

İ

28. -i: Yükleme eki.
 29. -i: Üçüncü teklik şahıs iyelik eki.
 30. -in: İlgî eki.
 31. -ince: Zarf-fiil eki.
 32. -in(iz): Emir kipi için 2. çokluk şahıs eki.
 33. -ici: Fiilden isim yapma eki.
 34. -im: 1. teklik şahıs eki (Zamir menşeli).
 35. -ip: Zarf-fiil eki.
 36. -ir-: Fiilden fiil yapma eki. Ettirgenlik eki.

37. -iş: Fiilden isim yapma eki.
 38. -iyor: Şimdiki zaman eki.
 39. -iz: 1. çokluk şahıs eki (Zamir menşeli).

K

40. -k: 1. çokluk şahıs eki (İyelik menşeli).
 41. -ken: Zarf-fiil eki.
 42. -ki: İsimden isim yapma eki.

L

43. -l-: Fiilden fiil yapma eki. Edilgenlik eki.
 44. -le-: İsimden fiil yapma eki.
 45. -ler: Çokluk eki.
 46. -ler: 3. çokluk şahıs eki (İyelik menşeli).
 47. -leri: 3. çokluk şahıs iyelik eki.
 48. -leyin: İsimden isim yapma eki.
 49. -li: İsimden isim yapma eki.
 50. -lik: İsimden isim yapma eki.
 51. -lim: İstek kipi için 1. çokluk şahıs eki.

M

52. -m: 1. teklik şahıs iyelik eki.
 53. -m: 1. teklik şahıs eki (İyelik menşeli).
 54. -me-: Fiilden fiil yapma eki. Olumsuzluk eki.
 55. -me: Fiilden isim yapma eki. İsim-fiil eki.
 56. -mek: Fiilden isim yapma eki. İsim-fiil eki.
 57. -meden: Zarf-fiil eki.
 58. -meli: Gereklik kipi eki.
 59. -meksizin: Zarf-fiil eki.
 60. -mektense: Zarf-fiil eki.
 61. -mez: Geniş zaman 2. ve 3. şahıslar için olumsuzluk eki.
 62. -mez: Geniş zaman sıfat-fiil ekinin olumsuz şekli.
 63. mi: Soru eki.
 64. -miş: Öğrenilen geçmiş zaman sıfat-fiil eki.
 65. -miş: Öğrenilen geçmiş zaman eki.
 66. -miz: 1. çokluk şahıs iyelik eki.

N

67. -n-: Fiilden fiil yapma eki. Edilgenlik eki.
 68. -n-: Fiilden fiil yapma eki. Dönüştürme eki.
 69. -n: 2. teklik şahıs iyelik eki.
 70. -n: 2. teklik şahıs eki (İyelik menşeli).
 71. -n: Vasıta eki.
 72. -nci: İsimden isim yapma eki.
 73. -niz: 2. çokluk şahıs iyelik eki.
 74. -niz: 2. çokluk şahıs eki (İyelik menşeli).

R

75. -r: Geniş zaman eki.

S

76. -se: Şart kipi eki.
 77. -si: 3. teklik şahıs iyelik eki (ünlü ile biten kelimedenden sonra).
 78. -sin: İjinci teklik şahıs eki (Zamir menşeli).
 79. -sin: Emir kipi için 3. teklik şahıs eki.
 80. -sinler: Emir kipi için 3. çokluk şahıs eki.
 81. -sınız: İkinci çokluk şahıs eki (Zamir menşeli).
 82. -siz: İsimden isim yapma eki.

Ş

83. -ş-: Fiilden fiil yapma eki. İşteşlik eki.
 84. -şer: İsimden isim yapma eki.

T

85. -t-: Fiilden fiil yapma eki. Ettirgenlik eki.

Eklerin Tasnifi ve Öğretim Şekli

Bilindiği gibi Türkçede ekler iki kısma ayrılmaktadır:

1. Çekim ekleri
2. Yapım ekleri

Ancak ne çekim ne de yapım ekleri sayılan zarf-fiil ekleri, bunların dışında üçüncü bir kısım olarak zikredilebilir.

Yukarıda alfabetik olarak sıralanan 85 ekten 38'i çekim eki, 36'si yapım eki ve 11'i ise zarf-fiil ekidir. Eklerin bu kısımlar arasındaki dağılımına bakılarak LTS'de Türkçedeki çekim eklerinin ve zarf-fiil eklerinin tamamına, yapım eklerinden ise sıklık derecesi yüksek olanlarına yer verildiği söylenebilir.

Eklerin öğretiminde de belli bir sıra takip edilmesi gerekir. Bu sıra da, kelime öğretiminde olduğu gibi öğretim kolaylığı ve eklerin kullanım sıklığı gibi hususlardır.

Eklerin kelimelere getiriliş sırası da önemlidir. Çünkü ekler, tek başına bir kelimeye getirilirken başka, birden fazla ekle birlikte arka arkaya aynı kelimeye getirilirken başka bir hâl almakta ve sıraları değişebilmektedir. Jansky bu hususa daha ilk derslerde yer vermiş ve çokluk, iyelik ve hâl eklerini önce ayrı ayrı kelimelere getirmiş, daha sonra ise her üçünün birden aynı kelimedede hangi sıraya göre yer aldığını göstermiştir.

Ekler konusunda bir diğer husus da bir kelimeye birden fazla ekin art arda getirilmesinden dolayı eklerin bir arada öğretilmesi meselesidir. İsim çekim ekleri konusunda hazırlanan gramer tablosunda bir isme getirilen çokluk eki, iyelik ve hâl ekleri aynı tabloda gösterilmiş ve bu eklerden her biri öğretildikçe sırayla bu tablodaki yerlerine yerleştirilmiştir. Fiil çekiminde yer alan unsurların gösterilmesi için ise, çekimde yer alan bütün unsurları aynı anda bir arada gösteren tablolar hazırlanmış ve bu tablolarda fiilin bütün çekim şekillerinin kendisinden çıkarılabileceği fiilin, olumsuz soru şeklinin çekimi verilmiştir.

Gramer tabloları, LTS'nin yazarı Herbert Jansky'nin ölümünden beş yıl sonra Angelika Landmann tarafından yayına hazırlanan 11. baskıda "Öğrenci artık Türkçe grameri dar ifade kalıpları tarzında basit örnek cümleler ve şemalara istinaden anlayabiliyor." (Jansky, 1986) gerekçesiyle esere sonradan dâhil edilmiştir.

Demircan'a göre yabancı dil öğretiminde öğrenciye harita okuma, çizelgeye bakma, bilmece çözme gibi belli işlemler ya da görevler ve-

rilerek ilgisi anlam üzerinde yoğunlaştırılırsa, o zaman yapılar daha iyi öğrenilmektedir (Demircan, 1990).

Gramer tablolarının dil bilgisi öğretiminde ne gibi fayda sağlayacağı konusunu ayrı bir başlık altında değerlendiren Özgür de “dil bilgisi öğretim teknikleri” başlığı altında tabloların kullanımı ile ilgili olarak yukarıdakilere benzer bir hüküm vermektedir.

“Dilbilgisi öğretiminde tablolar belki de en çok başvurulan tekniklerden biridir. Dilbilgisi kurallarının tablolar yardımıyla verilmesi hem çok kolaydır hem de görsel algılamayı kolaylaştırır. Özellikle, Türkçe’de art arda sıralanan eklerin bulunması, öğrencilerde eklerin sıralanışı ile ilgili yanlışlara yol açabilmektedir. Bu sıralanış tablolar yardımı ile kolaylaştırılabilir.” (Aydın, 1996).

Bu konuda Başkan, “gramer özelliklerini toplu biçimde kavramak için tablolar yapılması”nı dil öğretim teknikleri arasında sayarken (Başkan, 1994); dünyadaki uygulamalar ışığında Türkçe ders kitaplarının bir değerlendirmesini yapan Küçük ise, dil bilgisi öğretiminde kuralların mümkün olduğu kadar tablolar ve şemalarla, renklerin sıcaklığından yararlanarak renkli düzenlenmesi gerektiğini belirtir (Küçük, 1998).

LTS’de toplam 22 tablo kullanılmıştır. Bu tablolardan 12’si isim, 10’u fiil çekimi ile ilgilidir.

İsim çekimi ile ilgili tablolar, 7’si çokluk, iyelik ve hâl eklerine; 5’i, isimlerin ek fiile (geniş zaman, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve şart kipi) göre çekimine ait olmak üzere iki kısımda değerlendirilebilir. Ek fiilin geniş z’manı için biri 1 ve 2. şahıslar, diğeri 3. şahıslar için olmak üzere iki ayrı tablo düzenlenmiştir.

Fiil çekimi ile ilgili tablolara gelince, bunlar, Türkçe dokuz fiil kipinden her biri için birer ve geniş zamanın olumsuz şekli için de ayrı bir tablo olmak üzere toplam 10’dur. Fiillerin birleşik

çekimleri için tablo tekniği kullanılmamıştır.

Bu tablolardan isim çekimi ile ilgili olanlar isimlere çokluk, iyelik ve hâl eklerinin hangi sıraya göre ve nasıl getirildiğini göstermek amacıyla düzenlenmiştir. Tablolarda isim, çokluk, iyelik ve hâl başlıkları ile hâl başlığının altında ismin hâllerinin adları bulunmaktadır. Aslında bu tablolar, ismin hâlleri için beş ve iyelik ekleri için iki olmak üzere toplam yedi defa tekrarlanmış ve her tekrarda ilâve edilen eklerle tamamlanmış bir tablodan ibarettir. Toplam yedi defa tekrarlanan ve her bir tekrarda yapılan ilâvelerle tamamlanan bu tablolardan ilk önce verilen şudur:

Bu tablo ünlü uyumu, ünsüz uyumu ve isimlerin çokluk şekilleri işlendikten sonra verilmiştir. Bu tabloda isim başlığı altında biri ünsüzle,

İsim	Çokluk	İyelik	Hâl
ev	-ler		-(Yalın)
anne			(İlgi)
			(Yönelme)
			(Yükleme)
			-de (Bulunma)
			(Uzaklaşma)

(LTS, 5)

diğeri ünlü ile biten iki isim seçilmiştir. Bunun sebebi, Türkçe’de iki ünlü yan yana gelmediği için, ünlü ile biten bir ismin, ünlü ile başlayan bir ek alırken araya yardımcı ses girmesinden dolayıdır. Bir başka husus ise, isimlerin sadece ince sıradan ekler alabilecek olanlarının seçilmiş olmasıdır. Gerçi ünlü uyumu, ünsüz uyumu ve kelime teşkili konusunun daha önceki derslerde ele alınması, bu eklerle ilgili derslerde ünlü ve ünsüz uyumuna göre aldıkları şeklin ayrıca belirtilmesi ile bu eksik giderilmektedir.

Bu tablodaki isim hâl ekleri sütunu belli bir sıra dâhilinde tamamlanmaya kadar iyelik ekle

ri sütununa geçilmemiştir. Bu da yalın hâl hariç tutulursa, ismin hâlleri için takip edilen sıra , bulunma (1. Ders), uzaklaşma (11. Ders), yönelme (12. Ders), yükleme (14. Ders) ve ilgi (15. Ders) hâli şeklinde olmuştur. Tablo, ismin belirtilen bu hâlleri için, her defasında bir hâl eki ilâvesiyle toplam beş defa tekrarlanmış ve her tekrarda ilgili ek koyu harflerle yazılarak belirtilmiştir. İlgi hâline gelindiğinde isim hâl ekleri sütunu tamamlanmıştır:

İsim	Çokluk	İyelik	Hâl
ev	-ler		-(Yalın)
anne			-(n)in (İlgi)
			-(y)e (Yönelme)
			-(y)i (Yükleme)
			-de (Bulunma)
			-den (Uzaklaşma)

(LTS, 37)

Hâl ekleri sütunu tamamlandıktan sonra iyelik ekleri sütununa geçilmiş ve iyelik ekleri 1 ve 2. teklik ve çokluk şahıslar (17. Ders) ayrı, 3. teklik ve çokluk şahıslar (20. Ders) ayrı dersler şeklinde ikiye bölünerek birbirini takip eden iki ayrı tablo kullanılmak suretiyle tamamlanmıştır. Hâl eklerinin bulunduğu iyelik sütunları ile ilgili iki tablodan birincisi şöyledir:

İsim	Çokluk	İyelik	Hâl
ev	-ler	-(i)m	- (Yalın)
anne		-(i)n	-(n)in (İlgi)
			-(y)e (Yönelme)
		-(i)miz	-(y)i (Yükleme)
		-(i)niz	-de (Bulunma)
			-den (Uzaklaşma)

(LTS, 42)

İyelik eklerinden 3. teklik ve çokluk şahısların ayrı bir tabloda verilmesinin sebebi, bu eklere

ismin yönelme, yükleme, bulunma ve uzaklaşma hâli ekleri getirilirken diğer şahıslardan farklı bir şekil almasıdır. Zaten verilen tabloda da görüldüğü gibi söz konusu ekler aralarında bir ilgi olduğu vurgulanmak amacıyla koyu harflerle yazılmıştır:

İsim	Çokluk	İyelik	Hâl	
ev	-ler	-(i)m	-	(Yalın)
anne		-(i)n	-(n)in	(İlgi)
		-[s]l	y-(n)e	(Yönelme)
		-(i)miz	y-(n)i	(Yükleme)
		-(i)niz	-(n)de	(Bulunma)
		-leri	-(n)den	(Uzaklaşma)

(LTS, 51)

İsimlerin ek fiil ile çekimini gösteren toplam beş tablo vardır. Bunlardan ikisi ek fiilin geniş zamanın 1. ve 2. şahısları ile 3. şahsı için, diğer üçü ise şart kipi, görülen geçmiş zaman ve öğrenilen geçmiş zaman içindir. Bu tablolarda isimlerin olumlu, olumsuz ve soru şekillerin çekimi bir arada verilmiştir. Bunlar da, çokluk, iyelik ve hâl ekleri tablosundaki kuralın uygulanması için verilen örnek isimlere, bir kelime daha, “güzel” kelimesi eklenerek örnek kelime sayısı üçe çıkarılmış ve söz konusu tablodaki “ev” ismi, bulunma hâlinde verilmiştir. Her zaman ve kip için, sadece kip ve zaman ve şahıs eklerinin değiştirilmesiyle meydana getirilmiş ve tablo başlıklarının ise hiç değişmediği bu beş tablodan ek fiilin geniş zaman çekimi ile ilgili olarak verilen iki tablodan biri (7. Ders) şöyledir:

	-	?	Ek Fiil Geniş Zaman Şahıs Ekleri
	değil	mi	-(y)im
güzel			-sin
anne			-dir
evde			-(y)iz
			-siniz
			-dirler

(LTS, 19)

Bu tabloda 3. şahıs eklerinin karartılmaması-

nın sebebi, o eklerin daha önce(5. Ders) ayrıca işlenmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Fiil çekimi ile ilgili tablolara gelince, bunlar, Türkçe dokuz fiil kipinden her biri için birer ve ayrıca geniş zamanın olumsuz şekli için de ayrıca bir tablo olmak üzere toplam ondur. Fiillerin birleşik çekimleri için tablo tekniği kullanılmamıştır.

Bu tablolarda da isimlerin ek fiil ile çekiminde olduğu gibi, her fiilin olumlu, olumsuz ve soru şekilleri aynı tabloda gösterilmiştir. Sadece geniş zamanda olumlu ve olumsuz şekil için iki ayrı tablo kullanılmıştır. Bunun sebebi geniş zaman olumsuzluk ekinin diğer zamanların olumsuzluk ekinin farklı oluşudur. Olumlu şeklinde de eklendiği fiil tabanlarına göre zaman ekinde farklılık meydana gelen geniş zamanla ilgili tablolar şöyledir:

1. Geniş zamanın olumlu şekli ile ilgili tablo :

Fiil Tabanı	Zaman Eki	?	Şahıs Eki
I) ye-	-r	mi	-(y)im
IIa) öğren-	-ir		-sin
IIb1) gel-, ver-	-ir		-
IIb2) iç-	-er		-(y)iz -sınız
		→	-ler mi

(LTS, 114)

2. Geniş zamanın olumsuz şekli ile ilgili tablo:

Fiil Tabanı	Olumsuzluk Eki	?	Şahıs Eki
gel-	-mez	mi	-(y)im -sin - -(y)iz -sınız
		→	-ler mi

(LTS, 117)

Her iki tabloda da 3. çokluk şahıs çekiminde

meydana gelen şahıs ve soru eki arasındaki yer değişikliği ilgili sütuna konulan gönderme işaretiyle gösterilmiştir.

Fiil çekimi ile ilgili olumlu, olumsuz ve soru şekillerinin bir arada verildiği tablolardan şimdiki zaman konusundaki tablo ise şöyledir:

Fiil Tabanı	-	Zaman Eki	?	Şahıs Eki
gel-	-m	-iyor	mu	-(y)um -sun - -(y)uz -sunuz -lar mı
			→	

(LTS, 24)

Tablolara genel olarak bakıldığında, dilbilgisinin daha iyi anlaşılması ve istisnaların

daha çabuk fark edilmesinde gramer tabloları tekniğinin kullanılmasının büyük kolaylık sağladığı söylenebilir.

Ayrıca eserde fiillerin nesnelere birlikte öğretilmesi yoluna gidilmiş, fiil çekiminde her fiil çekimi için müstakil bir ders ayrılmıştır. Bu çekimler birbirini takip eden dersler şeklinde değil, belli aralıklarla verilerek her biri için yeterli kadar pratik yapılması sağlanmıştır.

KELİME ÖĞRETİMİ VE LEHRBUCH DER TÜRKİSCHEN SPRACHE'NİN TÜRKÇE KELİME KADROSU

Kelime öğretimi için sıklık derecesi yüksek %80'i isim, %20'si fiil 2000 civarında temel kelime seçilmiştir. Genellikle bir dildeki temel kelime sayısının ancak 2000 dolayında olduğu görüşü benimsenmektedir. Çünkü bazı meşhur yazarların bile kelime hazineleri 5000 kelime dolayındadır. Verlee, bir dildeki temel kelime-lerin 2000'

den ancak biraz fazla olduğunu ve eğitim görmüşlerin ise en fazla 4-5 bin kelime kullandığını ifade etmektedir. Bazı ilim adamları ise sıklık sayımlarıyla elde edilen kelimelerden ilk 1000'le normal metinlerin % 80'inden fazlasının anlaşılabilirliğini kaydetmekte ve geriye kalan % 20'lik kısmın anlaşılabilmesi için oranlamayı şöyle sürdürmektedirler: 2000 kelimedeki bu oran % 90'a çıkmakta ve daha sonraki her 1000 kelimeyle de anlaşılabilir oranı % 2 düzeyinde artmaktadır. Böylece ortalama 4000 kelimedeki günlük konuşma dilinde anlaşılabilir oranın % 95'e yükseleceği sonucu ortaya çıkmaktadır (Aksan, 1982).

LTS'de yer alan 2000 civarındaki temel kelime 82 derse yayılmış ve kontrollü bir şekilde tekrarlanmıştır. Eserin 222 sahife olduğu düşünülürse sayfa başına düşen yeni kelime sayısının 9-10 olduğu anlaşılır. Eserde 82 ders bulunduğu göre ders başına düşen yeni kelime sayısı ise yaklaşık olarak 25'tir. Ayrıca bu kelimelerin %10'unun Türkçe ve Almanca ortak kelimelerden meydana geldiği ve bazılarının da ülke, milliyet ve dil adları gibi, gerektiğinde müracaat edilmek üzere kitaba alındığı hesaba katılırsa, ders başına düşen kelime sayısının 20'inin altına düştüğü söylenebilir. Bu arada, LTS'deki derslerin normal bir ders değil, birer ünite hükmünde olduğu kabul edildiği takdirde bu oran daha da aşağıya düşürülebilir.

LTS'de kelime öğretiminde kullanım sıklığının yanı sıra öğrencinin ana dilinde bulunan ve dolayısıyla her iki dilde ortak olan kelimelerden yararlanma yoluna da gidilmiştir. Bu 2000 dolayındaki temel kelime yaklaşık % 10'u Türkçe ve Almancada ortak olan kelimelerdir. Bu ortak kelimelerden ülke, millet ve dil adları dışında kalan 100'e yakını şöyledir:

Ağa (der Agha), apartman (das Appartement), Avrupa (Europa), adres (die Adresse), balo (der Ball), banka (die Bank), banknot (die Banknote), benzin (das Benzin), berber (der Barbier), blüze (die Bluse), bomba (die Bombe), büro (das Büro), coğrafya (die Geographic), çek (der Scheck),

dans (der Tanz), depo (das Depot), ekspres (der Expresszug), elektrik (die Elektrizität), enteresan (interessant), fabrika (die Fabrik), film (der Film), firma (die Firma), fotoğraf (das Foto), garaj (die garage), grip (die Grippe), hoca (der Hodscha), istatistik (die Statistik), karakteristik (charakteristisch), kart (die Karte), kilim (der Kelim), kabine (das Kabinett), kahve (der Kaffee), konferans (die Konferenz), konser (das Konzert), konsolosluk (das Konsulat), kontrol (die Kontrolle), kravat (die Krawatte), kurs (der Kurs), lamba (die Lampe), lira (die Lira), liste (die Liste), makina (die Maschine), manto (der Mantel), metot (die Methode), mobilya (das Möbel), müzik (die Musik), müslüman (der Muslim), otel (das Hotel), otomobil (das Auto), paket (das Paket), park (der Park), parti (die Partie), paşa (pascha), personel (das Personal), petrol (das Petroleum), plan (der Plan), polis (die Polizei), politika (die Politik), politikacı (der Politiker), posta (die Post), problem (das Problem), profesör (der Professor), program (das Programm), rakı (türk. Anischnaps), radyo (das Radio), roman (der Roman), revolver (der Revolver), salata (der Salat), sekreter (der/die Sekretär), seminer (das Seminar), sigara (die Zigarette), spor (der Sport), sömestir (das Semester), şef (der Chef), şoför (der Chauffeur), taksi (das Taxi), tarife (der tarif), telefon (das Telefon), telegraf (das Telegramm), tema (das Thema), tenis (das tennis), termometre (das Thermometer), tip (der Typ), tiyatro (das Theater), turist (das Tourist) üniversite (die Universität), vagon (der Vaggon), vazo (die Vase), vize (das Visum), yoğurt (der Joghurt).

Bilinenden bilinmeyene, basitten karmaşığa doğru gitmek bir öğretim ilkesi olduğuna göre yabancılara Türkçe öğretiminde bu ilkeye riayet edilmelidir. Bunun için yapılması gerekenlerin başında, hiç şüphe yok ki, ortak kelimelerden hareket edilmesi gelmektedir. Nitekim yabancı dil öğretiminin zengin bir kelime kadrosuyla gerçekleştirilebileceğini gördüğünü savunan Başkan da, başlangıç düzeyinde ortak kelimelere yer verilmesinden yanadır (Başkan, 1994).

Bu arada gramer-tercüme metodunda yabancı

dilin gramer terimlerinin öğretilmiyor olması da bir başka kolaylıktır. Çünkü öğrenilen yabancı dilin gramer terimleri ortalama 250 kelime civarındadır ve böylece öğrenci 250 gramer terimini öğrenmekten kurtulmuş olmaktadır.

LEHRBUCH DER TÜRKİSCHEN SPRACHE'YE ELEŞTİREL YAKLAŞIM

Eserde, birtakım yanlışlar da yapılmıştır. Bu yanlışlardan imlâ ile ilgili olanların gerek tespit edilmesinde ve gerekse bunların düzeltilmesinde Türk Dil Kurumu İmlâ Kılavuzu (*Ankara, 1996*) esas alınmıştır. Bu yanlışlardan bir kısmının yanlış olmaktan ziyade imlâda yaşanan değişikliklerin eseri olduğu açıktır. Nitekim Jansky, imlâda takınılan farklı tavırlardan dolayı Türkçede imlânın şahsî doğrular esas alınarak icra edildiği sonucuna varmıştır (*Jansky, 1958*).

Yanlışlardan bir kısmı da Almancadan Türkçeye yapılan olumsuz aktarımlar sonuct meydana gelmiştir.

Esasen dilin bir bütünlük arz ettiği dikkate alınırsa, yapılan bir yanlışın yalnız ait olduğu dil bilgisi konusunu değil, diğer konuları da yakından ilgilendirdiği pekâlâ düşünülebilir.

LTS'de yapılan yanlışlardan bir kısmı şöyle sıralanabilir:

Ünsüz Uyumu ile İlgili Yanlışlar

LTS'deki ünsüz uyumu ilgili yanlışların sadece özel isimlerin yazılışı sırasında yapıldığı görülmektedir. Bu yanlışların yapılmasına ise özel isimlerin yazılması ile ilgili kuralın doğru verilmemesinin sebep olduğu söylenebilir. Özel isimlerin kesme işaretiyle ayrılması konusundaki bu söz konusu kural şöyle verilmiştir:

“Özel isimlerde son ekler doğrudan doğruya kesme işaretiyle birleştirilmez; telâffuz üzerinde hiçbir etkisi olmayan kesme işareti ile kelimedden ayrılır:

Ahmet'te Fatma'da

Bremen'de İstanbul'da
Türkiye'de Almanya'da” (LTS, 6)

Verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, bu kural, ünsüzle başlayan ismin bulunma hâli ekiyle uygulandığında hiçbir yanlışla sebep olmamıştır. Ancak aynı kuralın ünlü ile başlayan bir ekle uygulanması durumunda “telâffuz üzerinde hiçbir etkisi” olmaması hususuna riayet edilmesi mümkün değildir. Nitekim bu konuyla ilgili olarak Türk Dil Kurumu İmlâ Kılavuzu'nda şu “uyarı” yapılmaktadır:

“Ahmet, Halit, Mehmet, Murat, Recep; Gazi Antep, Sinop, Zonguldak gibi örneklerde kesme işareti kullanılır. Ancak kelimeler, Ahmeti, Haliti, Mehmeti, Muratı, Recepti, Gazi Antepi, Sinopu, Zonguldakı şeklinde telâffuz edilmez; Ahmedi, Halidi, Mehmedi, Muradı, Recepti, Gazi Antebi, Sinobu, Zonguldağı şeklinde telâffuz edilir.” (*Türk Dil Kurumu, 1996*).

LTS'de ise imlâ değil, telâffuz esas alınmış ve yanlış olarak konulmuş olan kesme işaretinin telâffuz üzerinde hiçbir etkisi olamaması kuralı doğrultusunda sert ünsüzle biten özel isimlerin ünlü ile başlayan bir ek alması durumunda ismin sonundaki ünsüzün yumuşatılması yoluna gidilmiştir:

“Mehmed'e bir şey söyleme!” (LTS, 32)

“Murad'ın yeni mantosu gözüme çarptı.” (LTS, s. 64)

“Ahmed'in annesi Türk, Fatma'nınki ise Alman.

Ahmed'in annesi Türk, benimki Alman.

Ahmed'in annesi Türk, Fatma'nınki ise Alman.” (LTS, 75)

“Hasan'ın pasaportu cebinde, Murad'ınkini nereye koydun?”

(LTS, 76)

“Fatma ile Ahmed'in arkadaşayım.”

(LTS, 94)

“Ahmet ve Mehmed'in İstanbul'da birer dükkânı var.” (LTS, 128)

Ayrıca burada yanlış konulan ve uygulanan

söz konusu kurala bir başka kuralın sebep olduğu söylenebilir: “Birden fazla heceli kelimelerin sonunda bulunan p, ç, t, k ünsüzleri iki ünlü arasında kalınca tonlularak (yumuşayarak) b, c, d, ğ’ye dönüşür.” (*Türk Dil Kurumu, 1996*).

Özel isimlerin telâffuzunda geçerli, ancak imlâsında geçerli olmayan bu kural LTS’de imlâyâya da şamil kılınmıştır. İmlâ Kılavuzu’nda birbirleriyle münasebeti olan kurallar arasında yapılan atıflara, bu iki kural arasında yapılacak olan atfın da dâhil edilmesi bu tip yanlışların daha az tekrarlanmasını sağlayabilir.

Büyük Ünlü Uyumu ile İlgili Yanlışlar

LTS’de ünlü uyumu ile ilgili bir yanlışlar ünlü uyumunda istisna teşkil eden hususlarla

ilgilidir. Bunlardan en önemlisi ünlü uyumunda istisna teşkil eden *-leyin* eki konusunda yapılanıdır. Bu yanlışın yapılma sebebi ise, söz konusu ekin kalın sıradan şeklinin de bulunduğu sanılmasıdır:

“Günün belli başlı zamanlarını anlatmak için bunların yerine *-leyin, -layın* son ekleri getirilir:

sabahlayın akşamlayın
öğleyin geceleyin” (*LTS, 123*)
“Akşamlayın geldik.” (*LTS, 124*)

Büyük ünlü uyumu konusundaki diğer iki yanlış da bazı alıntı kelimelerde ünlüsü kalın olan son heceden sonra ince ünlü ekler getirilmesi kuralı uygulanmadığı için yapılmıştır:

“Buraya geldiğimden beri ticaretle meşgulüm.” (*LTS, 176*)

Bu örnekteki *meşgul* kelimesinin son ünlüsü kalın olmasına rağmen *l* ün lüsünün inceltici etkisiyle bu kelimeye getirilen ekin ince sıradan olması gerekir: *meşgulüm*.

Bu konudaki ikinci yanlış ise, sonu ünsüz ile biten iki heceli kelimelerin ünlü ile başlayan bir ek alması durumunda ikinci hecesinin ünlüsü kaybettiği kelime grupları verilirken yapılmıştır:

“usul die Methode uslu seine/ihre Methode” (*LTS, 58*)

Bu örnekte usul kelimesinin ikinci ünlüsü yanlış olarak olarak düşürülmüş ve *l*’nin inceltici özelliği ek getirilirken dikkate alınmamıştır. Doğrusu şudur: usulü.

Sayıların Yazımı ile İlgili Yanlışlar

LTS’nin 2. baskısı üzerinde bir tenkit ve tanıtma yazısı kaleme alan R. Rahmeti Arat, söz konusu baskıda sayı kelimelerin bitişik yazılmasıyla ilgili olarak “Türkler çok eskiden beri sayıları yazı ile yazarlar; fakat bunların bu şekilde bitişik yazıldığına tesâdüf edilmemiştir.” değerlendirmesinde bulunmuştur” (*Arat, 1955*). Ancak müteakip baskılarda Arat’ın bu değerlendirmesinin Jansky tarafından dikkate alınmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim LTS’nin 8. Baskısında bile sayı kelimeleri bitişik şekilde yazılmıştır:

“Yirmisekizinci gün”

“Bu fıkra yüzotuzbeşinci sayfadadır.” (*Jansky, 1973*).

Ancak LTS’nin 11. baskısında sayı kelimeleri ayrı yazılmıştır. Bunda eserin bu baskısını tashih eden Prof. Dr. Annemarie von Gabain’in payı büyük olsa gerektir. Ancak eserin incelemeye tâbi tuttuğumuz bu baskısında da sayı kelimelerinin sadece bir yerde bitişik yazıldığı görülmektedir:

“Saat onbirde yatarız.” (*LTS, 116*)

Kelimelerin Yazımı ile İlgili Yanlışlar

LTS’de “bugünkü Türk alfabesinden tamamen kaybolduğu” (*LTS, 1*) belirtilen düzeltme işareti ile ilgili blûz, hâl, hükûmet, kâğıt, lâstik, selâm gibi kelimeler dikkate alınmaz ise; sadece abdert, bağırsak, Erciyes, göğüs, şoför, sömestr, süveter ve telgraf kelimeleri yanlış yazılmıştır:

“Aptes aldıktan hemen sonra namazını kılmalsın.” (*LTS, 176*)

“Doktorun sözüne göre barsak gribin var.” (*LTS, 107*)

“Erciyas dağına çıkmadınız mı?” (LTS, 79)

“göğüz göğzü” (LTS, 58)

“sveter örmek” (LTS, 72, 109)

“Dördüncü sömestirde coğrafya okuyoruz.” (LTS, 50)

“Taksi ile şehre gidip de aynı günün akşamında vapurla hareket edeceğimi telgrafla bildirdim.” (LTS, 182)

“Şöförü beni selamlamış olan kamyon kurumu-muzundur.” (LTS, 145)

Şöför kelimesi bundan önceki bir alıştırmada ise doğru yazılmıştır:

“Şu arabayı durdurup yolu şoförden sor!” (LTS, 126)

Bu kelimelerin yanlış yazılmasına büyük ölçüde fonetiğin imlâya etkisi sebep olmuştur. Erciyas’ın yanlış yazılmasına ise, bu kelimenin Almandada Erciyas şeklinde yazılması sebep olmuş olabilir.

Aşağıdaki cümlelerde ise yüklemde olması gereken “ünlü düşmesi”ne dikkat edilmemiştir:

“Bir kaç gün sonra Ankara’ya çağırılacağım” (LTS, 162)

“Olayı büsbütün unutmuşken birden bire mahkemeye çağırıldım.” (LTS, 198)

Türkçede iki heceli birtakım kelimelere dar ünlüyle başlayan bir ek getirildiği zaman ikinci hecedeki ünlüler genellikle düşer ve bu ünlüler yazılmaz: çağırılacağım / çağırılacağım, çağırıldım / çağırıldım.

Dizgi hatasından dolayı yanlış yazılan bir iki kelime ise şöyledir:

Müsaade kelimesi ilk yazılışta müssade şeklinde yazılmıştır:

“Çalışma müssademi arıyorum.” (LTS, 79)

Ancak bundan sonraki yazılışlarda aynı kelime müsaade şeklinde doğru yazılmıştır:

“Çalışma müsaadesi” (LTS, 79)

“Oturma müsaadeniz var mı?” (LTS, 79)

Sinema kelimesi de bir defa sineme şeklinde yanlış yazılmıştır:

“Sinemeye gitmek” (LTS, 93)

Ancak bu kelime daha sonra doğru yazılmıştır:

“Bu akşam sinemaya gitmek istiyoruz” (LTS, 107)

Kelimelerin Kullanımı İlgili Yanlışlar

Kelimelerin kullanımı ile ilgili yanlışlar büyük ölçüde Türkçe ve Almandada ortak olan kelimelerin bire bir eşlenmesi ve bu iki dildeki farklı yapı özelliklerinin dikkate alınmaması sonucu meydana gelmiştir:

“Bir dişimi çektirmeliyim” (LTS, 168).

“Yavuz Sultan Selim bir düşmandan korkmazdı” (LTS, 192).

Bu cümlelerin doğrusu “Dişimi çektirmeliyim” ve “Yavuz Sultan Selim düşmandan korkmazdı.” şeklinde olmalıdır. Çünkü Türkçede çokluk eki almamış isimler teklik sayılır ve bunların ayrıca teklik olduğunu belirtmek için önelere teklik bildiren sıfat getirmeye gerek yoktur. Burada Türkçede Almandada olduğu gibi harf-i tarif, yani “artikel” olmadığını da belirtmek gerekir.

Çünkü bu yanlışın cümlelerin Almanca karşılığının etkisiyle yapılmış olması kuvvetle muhtemeldir:

“Ich muß mir einen Zahn ziehen lassen.” (LTS, 168)

“Yavuz Sultan Selim fürchtete sich vor keinem Feinde.” (LTS, 193)

.....

“Murad’ın yeni mantosu gözüme çarptı.” (LTS, 64)

Bu örnekte, Murat erkek adı olduğu için, erkek elbisesi olarak palto kullanılması gerekirken, kadın elbisesi mantonun bunun yerine kullanıldığı görülmektedir. Bu yanlışın yapılmasına, Almandada hem manto, hem de palto için aynı kelime (der Mantel) nin kullanılması sebep olmuştur. Bu cümle nin Almandasında söz konusu kelimenin başında erkek cinsi için kullanıldığını gös-

teren “der artikel”i bulunması ifadenin erkeğe ait olduğu açıkça belli etmektedir. Ancak gramatikal cinsiyetin olmadığı Türkçede kelimeye manto değil, palto şeklinde bir karşılık verilmesi gerekir :

“Murat’s neuer Mantel ist mir aufgefallen.”
(LTS, 64)

.....

“Evimiz yanalı kira ile aldığımız bir apart-
manda oturuyoruz” (LTS, 190).

“Seit unser Haus abgebrannt ist, wohnen
wir in einem von uns gemieteten Appartement”
(LTS, 190)

Bu cümlede iki yanlış vardır. Birincisi apart-
man kelimesiyle ilgilidir. Almandada apart-
man “içinde oturan küçük daire” anlamında
kullanılmaktadır (Önen, 1993).

Türkçede ise “içinde birden fazla daire bulu-
nan çok katlı bina” anlamındadır (Doğan, 1986).
Dolayısıyla bu kelimenin bu iki dilde bire bir
eşlenmesi yanlıştır. Kelimenin Türkçe cümlede
sadece daire veya apartman dairesi şeklinde
kullanılması gerekirdi.

Cümledeki ikinci yanlış ise, “kira ile almak”
ifadesi oluşturmaktadır. Türkçede “kira ile almak”
diye bir ifade yoktur. Bunun yerine “kira ile tut-
mak” veya “kiralamak” ifadesi vardır. Zaten
cümlelerin Almandasında geçen “mieden” fiili
de kiralamak anlamına gelmektedir. O hâlde
cümlelerin bu iki yanlış giderildikten sonra şöyle
kurulması gerekir:

“Evimiz yanalı beri kiraladığımız bir apart-
man dairesinde oturuyoruz.”

Eklerle İlgili Yanlışlar

Eklerle ilgili yanlışlar çokluk, hâl, iyelik ve
kip ekleri jonusundadır. Bu yanlışlar, söz konusu
eklerin ya hiç kullanılmamasından ya da yanlış
kullanılmasından dolayı meydana gelmiştir.

Meselâ aşağıdaki örneklerde çokluk ekinin
yanlış kullanılması söz konusudur:

“Bu şehirde çok camiler var.” (LTS, 7)

“Pazar günlerinde pek çok insanlar spor
meydanlarına giderken kalabalıktan hoşlanmayan
bizler evimizin bahçesinde istirahat ederiz.”
(LTS, 198)

Türkçede çokluk bildiren bir sıfattan sonra
gelen isme çokluk ekinin getirilmemesi gerekir.
Bu iki örnekteki “pek çok”, “çok” gibi kelimeler
zaten bir çokluğu belirtmektedir; bunları takip
eden kelimelere ayrıca bir -ler//lar çokluk eki
getirmek fazlalık olur: çok camiler, pek çok
insanlar gibi. Burada Türkçedeki teklik öznenin
teklik yükleme, çokluk öznenin çokluk yük-
leme bağlandığı uyumunu da kaydetmek gerekir
(Salman, 1998). Ancak Cemiloğlu, “14. Yüzyıla
Ait Bir Kısas-ı Enbiyâ Nüshası Üzerinde Bir
Sentaks İncelemesi”nde, söz konusu nüshada
sayı ve miktar belirten sıfatlardan sonra isimlerin
çokluk şeklinin de kullanıldığını belirtmektedir:

“Süleyman bir deniz kenarına geldi, karnı
açdı. Gördi ki bir kaç kişiler durmuşlar, balık
avlarlar.” (Cemiloğlu, 1994).

Hâl ekleri ile ilgili yanlışlar ise, bu
eklerin ya kullanılmamasından ya da yanlış
kullanılmasından dolayı meydana gelmiştir. Hâl
eklerinin yanlış kullanılmasından meydana gelen
yanlışlar şunlardır:

“Arkadaşını hayretinden donakalmış.” (LTS,
159)”

“Gezimize katılacağımı söz vermiştin.” (LTS,
192)

“Annene dinliyoruz.” (LTS, 44)

Bu üç cümleden ilk ikisinde yaklaşma hâli
eki yerine yükleme hâli eki, sonuncusunda
ise yükleme hâli eki yerine yaklaşma hâli eki
kullanılmıştır. Bu hâl eklerinin doğru kullanılması
hâlinde söz konusu cümleler şöyle olacaktır:

“Arkadaşına hayretinddn donakalmış.”

“Gezimize katılacağına söz vermiştin.”

“Anneni dinliyoruz.”

Hâl eklerinin kullanılmamasından doğan
yanlışların ise ismin yükleme hâli eki konusunda ol-

duđu görülmektedir:

“Her şey mümkün olduğu kadar güzel yaptığımızı fark ettim.” (LTS, 176)

“Bu genç öğrendiği bir şey unutmazmış.” (LTS, 195)

Bu iki cümleden her ikisinde de, “şey” kelimesinden sonra ismin yükleme hâli ekinin getirilmediği görülmektedir. Bu cümleler, söz konusu kelimeye yükleme hâli eki getirildikten sonra şöyle gösterilebilir:

“Her şeyi mümkün olduğu kadar güzel yaptığımızı fark ettim.”

“Bu genç öğrendiği bir şeyi unutmazmış.”

İyelik ekleri konusunda ise bir yanlış yapılmıştır. Bu yanlış da, “ben” şahıs zamirinden sonra gelen isme, 1. teklik şahıs iyelik eki yerine 1. çokluk şahıs iyelik eki getirilmesinden dolayı meydana gelmiştir:

“Doktor ile benim aramızda eski bir dostluk var.” (LTS, 138)

Bu cümlelerin doğrusu şöyledir:

“Doktor ile benim aramda eski bir dostluk var.”

Kip yanlışlarının sadece şart kipi konusunda yapıldığı görülmektedir. LTS’de şart kipi potansiyel şart, gerçek şart ve gerçek olmayan şart olmak üzere üçe ayrılmıştır:

1. Şart kipinin basit çekimine potansiyel şart denmiştir: gelsem.
2. Şart kipinin birleşik çekimine gerçek şart denmiştir: geliyorsam, gelirse, geldiysem, gelmişsem, gelecekssem, gelmeliyim, geleysem, gelmekteyssem.
3. Fiil kök veya gövdelerine şart ekinden sonra görülen geçmiş zaman eki getirilmesine gerçek olmayan şart denmiştir: gelseydim.

Ancak bu şart kiplerinden özellikle potansiyel şart dersinden sonra verilen cümle tercüme alıştırılmalarında birtakım yanlışlar vardır. Bunlardan biri *imek* yerine *olmak* fiilinin kullanılması şeklindedir:

“Bu fıkrayı daha okumamış olsan derhal okumanı tavsiye ediyorum.” (LTS, 204)

“Bir yanlışlık yapmış *olsal* lütfen söyleyiniz.” (LTS, 204)

Bucümlelerden birincisinde hatanın düzeltilmesi için *olmak* yerine *imek* fiili kullanılmalıdır:

“Bu fıkrayı daha okumamış *isen* derhal okumanı tavsiye ediyorum.”

İkincisinde ise, ya yine ilkinde olduğu gibi *olmak* yerine *imek* fiil kullanılmalı ya da *olmak* fiili geniş zamanın şartı şeklinde kullanılmalıdır:

“Bir yanlışlık yapmış *isem* lütfen söyleyiniz.”

“Bir yanlışlık yapmış *olursam* lütfen söyleyiniz.”

Aşağıdaki cümlelerde ise fiilin basit şart (potansiyel şart) yerine geniş zamanın şartı (gerçek şart, birleşik şart) şeklinde kullanılması daha uygundur:

“Sen ne kadar para *versen* ben de o kadar vereceğim.” (LTS, 204)

“Sen ne kadar para *verirsen* ben de o kadar vereceğim.”

“Fatma *gelse* söyle!” (LTS, 204)

“Fatma *gelirse* söyle!”

Aşağıdaki cümle de, bir başka şart kipi, gerçek şart kipinin işlendiği dersten alınmıştır:

“Bana ne kadar *verirseniz* bu yüzüğü satmam.” (LTS, 211)

Bu son cümledeki hatanın düzeltilmesi için ise, “*verirseniz*” yerine “*verirseniz verin*” veya “*verseniz de*” şekillerinden biri tercih edilmelidir:

“Bana ne kadar para *verirseniz* verin bu yüzüğü satmam.”

“Bana ne kadar para *verseniz* de bu yüzüğü satmam.”

Yardımcı Seslerle İlgili Yanlışlar

LTS’de yardımcı sesler için müstakil bir ders yoktur. Bu konuya sadece bünyesinde yardımcı sesler bulunan kelimelerin izah edilebilmesi için

girilmiştir. Ancak pedagojik bir zaruret varsa söz konusu sesler eklerin bünyesine dâhilmiş gibi gösterilerek herhangi bir izah yapılmaktan kaçınılmıştır.

Meselâ şimdiki zaman eki **-iyor** şeklinde verilmiştir; ancak bu şekilde verilmesinin sebebi ekin başındaki ünlünün yardımcı ses olarak kabul edilmesinden dolayı değildir. Çünkü Jansky'ye göre şimdiki zaman eki konusunda biri **-iyor**, diğeri **-yor** şeklinde olmak üzere iki görüş vardır ve kendisi bunlardan **-iyor** şeklini tercih etmiştir:

“Esasen şimdiki zamanın burada yapılan açıklamasının yanında başka lingüistik açıklaması da vardır ve buna göre bu ek sadece **-yor**'dur. Ünsüz bir harf veya ses ile biten fiil tabanına bu ek getirilirken araya bir **i, ü, ı** veya u yardımcı sesi ilâve edilir. Düz geniş **a e** ünlüleriyle biten bir fiil tabanı yahut olumsuzluk hecesi şimdiki zaman ekinin önüne geldiği takdirde, hece sonundaki ünlü darlaşarak **i, ü, ı** veya u olur. Yukarıda belirtildiği gibi bundan sonra da aynı şekiller meydana gelir.” (LTS, 26)

Gereklik kipinde de 1. şahıs ekleri yardımcı seslerle birlikte verilmiştir: 1. teklik şahıs **-yim**, 1. çokluk şahıs **-yiz** (LTS, 39). Ancak burada söz konusu şahıs eklerinin yardımcı sesle birlikte verilmesine, gereklik kipiyle fiil çekiminin olumlu, olumsuz, olumlu soru ve olumsuz soru şekilleri yapılırken ekin yardımcı sestem hiç ayrılmamasının etkili olduğu söylenebilir. Nitekim aynı şahıs eklerinin istek kipinde de yardımcı sesle birlikte verildiği görülmektedir. Burad` da aynı durum söz konusudur. Kip eki ünlü ile bittiği için araya mutlaka y yardımcı sesi girmektedir.

Ancak istek kipinin olumsuz şekli gereklik kipinin olumsuz Şekline göre farklılık arz etmektedir. İstek kipi eki bir ünlüden meydana geldiği için bu kipin olumsuz şekli, biri kendinden önce gelen olumsuzluk eki için ve diğeri de kendinden sonra gelen şahıs eki için olmak üzere araya iki y yardımcı ses almaktadır: gelme(y)eyim (LTS, 39). LTS'de bu iki yardımcı sestem sadece olumsuzluk eki ile kip eki arasında yer alan yardımcı ses gösterilmiştir. Çünkü bu yardımcı ses ünsüzle

biten kelimelerden sonra gelmediği için gösterilmek zorundadır.

Buradan şöyle bir sonuç çıkarılabilir: Bir ekin kelimeye getirilmesi sırasında her hâl ve şartta yardımcı sese ihtiyaç duyuluyorsa yardımcı ses eke bitişik verilmiş, aksi hâlde ayrılmıştır.

Yardımcı seslerin ekin bünyesine dâhil gibi gösterilmesinin pedagojik bir sebebe dayanması da mümkündür. Çünkü yardımcı seslerin her defasında ayrıca belirtilmesi kelime bünyesinde yer alan unsurların sayısının artmasına ve dolayısıyla öğretilmelerinin zorlaşmasına yol açabilir. Kelime bünyesinde yer alan unsurlar arttıkça öğretim karmaşık bir hâl alacağından gerekmedikçe yardımcı seslerin ekin bünyesine dâhil edilmesinde yarar vardır. Kaldı ki, bu durum sadece yardımcı seslere has da değildir. Bazan iki ekin bir ek gibi verilmesi de söz konusudur. LTS'de iyelik menşeli şahıs ekleri kip eklerine bitişik verilmiştir:

Fiil Tabanı	-	Görülen Geçmiş Zaman Şahıs Ekleri	?
gel-	-me	-dim -din -di -dik -diniz -diler	mi

(LTS, 62)

Bu şahıs eklerinin kip eklerine bitişik verilmesine pedagojik açıdan şöyle bir izah getirilebilir:

1. Bunların basit çekiminde şahıs ve kip ekleri birbirinden ayrılmadan kullanılmaktadır. Yani soru şekillerinde şahıs eki soru ekinden sonra gelmemektedir.
2. Bunların ek fiille çekimlenmiş şekilleri müstakil birer kelimedir.

3. Müstakil kelime şeklinde olan şekilleri kullanılarak birleşik fiil çekimleri meydana getirilmektedir.
4. Müstakil kelime şekillerinden birleşik fiil çekimleri meydana getirirken kelimenin başında bulunan i (ek fiil) düzenli olarak y'ye dönmektedir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi yardımcı ünlülerle ilgili bir başka husus da geniş zaman ekinin sadece -r olarak ele alınması'nın dolaylı geniş zaman eki -er, -ar'daki e ve a'nın ve -ir, -ır'daki i ve r'nin yardımcı ses olarak telakki edilmesidir. Geniş zaman eki -r'nin bazı durumlarda -er, -ar; bazı durumlarda -ir, -ır, -ür, -ur olarak görülmesi, ekteki e, a, i, ü, u, ı ünlülerinin yardımcı ses gibi telakki edilmesi sonucunu doğurmuştur.

Ayrıca zarf-fiil eklerinden **-ip, -üp, -üp, -up** ekinin de ünlü ile biten kelimelere **-yip, -yüp, -yip, -yup** şeklinde getirileceği belirtilmiştir (LTS,125). Zarf-fiil eklerinden **-eli, -alı**'nın da ünlü ile biten kelimelere getirilirken **-yeli, -yalı** şeklinde getirilmesi söz konusudur (LTS,189). Aynı şey sıfat-fiil eki **-en, -an** için de geçerlidir: **-yen, -yan** (LTS, 140).

Görüldüğü gibi yabancılara Türkçe öğretiminde yardımcı seslerle ilgili birtakım zorluklar vardır. Nitekim R. Rahmeti Arat da, Türkiyat Mecmuası'nda LTS'nin 2. Baskısı ile ilgili olarak yazdığı tanıtma yazısında, sıfat-fiil eki -ip ve zarf-fiil eki -en ile şimdiki zaman ve geniş zaman ekinden önce kullanılan yardımcı sesler ile ilgili olarak bu zorluklara temas etmiştir:

“Türkçede eklerin de bir inkişâfı vardır. Amelî maksatlar ile yazılan gramerlerde belki bunlar için yer yoktur; fakat işi basitleştirirken, karıştırmamak ihtimâlini de unutmamak icâp eder. Msl. türkçede iki ünlü yanyana geldiği vakit, tenâfürü kaldırmak için, araya bir yardımcı ses getirilir ve bu ses ekseriyetle y sesidir. Şimdi çok umumî olan bu sesi ekin bünyesine dâhilmiş gibi gösterirsek, eklerin durumunu daha çok karıştırmış oluruz. Türkçede zarf-fiil şekillerinden biri -ip, -ip, ünlü ile bitenlerde, tabiatı ile -y-ip, -y-ip olacaktır (bk. s. 108); aynı şey isim-fiil şekli olan -an, -en için de vâriddir (s.110).

Hâl-i hazır ekinden bahsedilirken (s. 79), -iyor, -üyor, -ıyor, -uyor hece gurupları zikredilmiştir. Bunların ikinci hecelerinin âhenk kaidesine uymadığını ve ünlü ile biten fiillerde, nâdir olarak -yor (msl. bekle-yorum) ve resmen kabul edilen ve daha çok kullanılan -iyor (msl. bekliyorum) da zikrediliyor. Mesele bu kadar karışık değildir. Bu şekil bir mürekkep şekil olup, fiil + zarf-fiil -a + yardımcı fiil yori- müzârî eki -r + tasrif ekinden ibârettir. Zamanla -yori-r kısaltılarak (sebebi de benzer iki heceden birinin düşmesidir) -yor şeklini alıyor ve böylece aslında hareketin devamını ifâde etmek için kullanılmış olan yardımcı fiil, hâl-i hazırı ifâde eden bir “ek” durumuna gelmeğe başlıyor. Henüz bir ek hâline gelmemiş olduğunu o sesi ile ekin kalın şeklini muhâfaza etmesi gösteriyor. Burada müşkûlât çıkaran ünlü ise, zarf-fiil ekidir ve bilindiği gibi, cenup şivesinde -a, -e, -ı, -i, -u, -ü şekillerinde görülür. Ünlü ile biten fiillerde ise, fiilin sonundaki ünlü ile zarf-fiil eki yanyana gelerek -a-y-a v.b. guruplar meydana geliyor ve bu gibi ses gurupları türkçenin oldukça eski bir zamanından itibaren diftonglaşıyor veya iki ünlüden biri kayboluyor (msl. bekle y-e-yor > bekleyor veya bekliyor; yürüyor v.b.). Aynı şeyi “ikinci hâl-i hazır için de söyleyebiliriz (bk. 90). Ünsüz veya ünlü ile biten, çok heceli, şu veya bu ses bulunan fiiller ve bunların bol bol istisnalarının sayılması, bilhassa dili öğrenmeye başlayanlar için, çözülmesi ve ezberlenmesi güç bir durum yaratıyor. Fakat bunun yerine asıl ekin -ur, -ür (ünlü ile bitenlerde yardımcı -y- ile, msl. başla-y-ur) olduğu ve bunun bir devrede -ar, -er şeklini almış olduğu (kelime sonundaki -u, -ü seslerinin -a, -e şeklinde inkişâfı ile ilgilidir) ve daha sonra ünsüzler ile biten fiillerde ve ünlü uyumu umûmîleştikten sonra, ekin tek -r sesi gibi telâkkî edilmesinden, bu ekin muhtelif şekillerinin meydana geldiği anlatılabilir.” (Arat, 1955).

Arat'ın bu tenkidine Jansky tarafından cevap verilmiştir. Jansky'nin verdiği bu cevaptan bir kısmı şöyledir:

“Ana dili Türkçe olan bir öğrenci için fiil şekillerini teşkil etme kurallarının bu şekilde açıklanmasına ihtiyaç olmayabilir. Ancak Türkçeye

yeni başlayan bir yabancı için ise, böyle bir açıklama işe yaramaz.

Türk dil tarihi ile ilgili doğruluklara halel getirmemek üzere Rahmeti Arat tarafından seçilen ifade şeklinin zikredilen taleplerin hiçbirine uymadığı aşikârdır. Burada yayımlandığı kadarıyla somut hâlde hiçbir kimse 2. şimdiki zamanın doğru teşkilini yakinen bilmiyor demektir. Sadece benim değil, bilâkis Türkçenin en eski ders kitabı yazarlarının görevi konulan kuralları tatbik etmektir. (Ben sadece kuralları tamamladım ve kuralların her kullanılan dil bilgisi kitaplarındaki tamamıyla bir tabîliği olduğu için, her şeyden önce şimdikiye kadar eksik olan bir listesini verdim.) Bunun aksi ise, dil tarihi ile ilgili zeyiller sayesinde bağlayıcı kurallar olmaksızın hâlihazırdaki şekil teşkillerinin dil pedagojisi bakımından onlarca yıl önce erişilen bir durum karşısında kesin bir gerileme ve tatbiki imkânsız olur.” (Jansky, 1956).

Bu arada eklerin öğretim sırasının tespit edilmesinde eklerden önce yardımcı ses bulunup bulunmamasının büyük rol oynadığını belirtmek gerekir. Çünkü LTS’de ilk olarak verilen ekler yardımcı ses almayan eklerdir. Meselâ ismin hâllerinden eksiz olarak bulunan yalın hâlden sonra ilk sırada çokluk ekine yer verilmiş ve bu eki isimlere doğrudan doğruya getirilen bulunma ve uzaklaşma ekleri takip etmiştir. Ayrıca ek fiilin geniş zamanının 3. şahıs ekleri ile **-iyor** şeklinde kabul edilen şimdiki zaman eki ve isimden isim yapma eklerinden **-daş** ve **-hane** de bu kapsamda değerlendirilebilir.

SONUÇ VE TEKLİFLER

Sonuç

Herbert Jansky’nin Türkçenin Avusturyalılara, daha doğrusu ana dili Almanca olanlara ve Almanca bilen yabancılar öğretilmesi konusunda yazdığı ve 1943’ten 1986’ya kadar tam 11 baskı yapan bu ders kitabı (LTS) nın, bugüne kadar olduğu gibi, bundan sonra da gereken ilgiyi göreceği söylenebilir. Çünkü 19. asırda iktisadî ve siyasî güce paralel olarak dünyada en fazla konuşulan dil durumunda olan Türkçenin 21.

asırda eski itibarını tekrar kazanması kuvvetle muhtemeldir. Sovyetler Birliği’nin yeniden yapılanma süreci sonunda dağılmasıyla birlikte Türk dünyasının çok cazip bir duruma gelmesi ve dolayısıyla Türkçe öğrenmeye dönük çabaların artması bunun en büyük işaretidir.

Teklifler

1. Üniversitelerimizde Yabancılar lisans düzeyinde öğretim yapan “Türkçe Öğretimi Ana Bilim Dalı” kurulmalıdır. Bu ana bilim dalı kuruluncaya kadar yabancılar Türkçe öğretimi için öğretmen yetiştiren ana bilim dallarının programında Yabancılar Türkçe Öğretimi dersi seçmeli olarak yer almalıdır.
2. Türkoloji bölümü öğrencilerine iyi bir yabancı dil öğretilerek ya da yabancı filoloji öğrencilerine iyi bir Türkçe öğretilerek standart öğrenci kitlelerine uygun standart öğretici yetiştirilmelidir. Bu amaçla hâlen Türk Dili ve Edebiyatı, Yabancı Dil ve Edebiyatları ile Dil Bilim programlarında öğrenim gören ve aynı zamanda ileride yabancılar Türkçe öğretecek olan öğretmen adaylarının birbirlerinin programından ders alabilmeleri sağlanmalıdır.
3. Yabancılar Türkçe öğretimi konusunda Türkiye’de ve Türkiye dışında yapılan yayınlar takip edilmeli ve bunlar üzerinde çalışmalar yapılarak, yabancılar Türkçeyi daha iyi öğretme yolları aranmalıdır.
4. Üniversitelerde bir taraftan yeterli sayıda kaliteli dilci yetiştirilirken, diğer taraftan dil öğretimi konusunda ilmî çalışmalar yapılmalıdır. Bu konuda gerekirse yurt dışı kaynaklardan da istifade edilmelidir.
5. Türkçenin yabancılar öğretilmesi mutlaka bir plân ve programa kavuşturulmalıdır. Yapılacak bu plân ve programa göre ilk etapta yetişkinler için gramer kitapları, alıştırma kitapları, sözlükler ve okuma kitaplarından oluşan bir dizi kitap hazırlanmalıdır. Türkçe öğrenmek isteyen hemen her yabancı ana dili ne olursa olsun kendi ana dilinde yazılmış Türkçe öğrenim kitapları bulabilmelidir.

6. Yabancılar için hangi nesnelerin hangi fiillerle, hangi eklerin hangi kelimelerle kullanıldığını gösteren sözlükler hazırlanmalıdır. Bu sözlükler sadece kitap hâlinde değil, aynı zamanda bilgisayarda kullanılacak CD'ler şeklinde hazırlanmalıdır. Türkçe metinlerin dil bilgisi ve imlâsını kontrol edecek bilgisayar programları geliştirilmelidir.
7. Ekler öğretim açısından bir standarda kavuşturulmalıdır. Çok şekilli eklerin öğretiminde önce ekin bir tek şekli belirlenmeli ve o şekil öğretildikten sonra diğer şekiller ünlü ve ünsüz uyumlarına göre verilmelidir. Eklerin ilk olarak öğretilecek şekli tespit edilirken de, öğrencinin ana dilinde bulunan sesler dikkate alınmalı ve bu ilk şeklin mümkün olduğu kadar öğrencinin ana dilindeki seslerden meydana gelen bir şekil olmasına çalışılmalıdır.
8. Yabancıların Türkçe öğrenirken düştükleri hatalara bakıldığında, bunların daha çok eklerle ilgili olduğu görüldüğünden, Türkçenin yabancılar için öğretiminde kullanılan metot ve tekniklerin buna göre gerekli değişiklikler yapıldıktan sonra uygulanması yoluna gidilmelidir.
9. Yardımcı sesler konusu kelime ve ek öğretimi ile birlikte ele alınmalıdır. Hangi kelime ve ekten sonra hangi yardımcı seslerin geleceği bir kural dâhilinde ait olduğu yerde sunulmalıdır.
10. Kelime öğretiminde hareket noktası mutlaka ortak kelimeler olmalıdır. Bunun dışında kelimeler verilirken isim ve fiil dengesine dikkat edilmeli, öğretilecek kelimeler %20 oranında fiil, %80 oranında isimlerden oluşmalıdır.
11. Hem konuşma dili için hem de yazı dili için ayrı ayrı Türkçe kelimelerin sıklık derecesini gösteren araştırmalar yapılmalıdır. Bu araştırmaların sonuçlarına göre Türkçede sık kullanılan 2000 civarındaki temel kelime çıkarılmalıdır. Özellikle Türkçeye yeni başlayan yabancılar için hazırlanacak materyallerde bu kelimeler kullanılmalıdır.
12. Türkiye Türkçesinin, Cumhuriyet devrinde edebî, ilmî ve fikrî eserlerindeki ana kelime lüğatinin çıkarılarak, seçilmiş metinler içerisinde birkaç yüzden başlayıp derece derece yükselen, daha sonra binli seviyeye varan bir kelime kadrosu esas alınmak suretiyle okuma kitapları vakit geçirilmeden hazırlanmalı ve yabancılar için Türkçe öğretimi bu kitaplara dayandırılmalıdır.

KAYNAKLAR

- AKALIN, Şükrü Halûk; (1995), “+IA- Eki- nin Çatı Ekleriyle Kullanılışı Konusundaki Görüşler ve Ekin Yabancı Kaynaklı Kelimelere Getirilişi Üzerine”, “**Türk Gramerinin Sorunları**” **Toplantısı**, Ankara, s. 91-99.
- AKSAN, Doğan; (1982), **Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim**. C. 3, Ankara.
- ARAT, Reşid Rahmeti; “Herbert Jansky, Lehrbuch der Türkischen Sprache, 2. Tab. Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1954, 248 s.”, **Türkhyat Mecmuası**, XII,(1955) s. 277-280.
- AYDIN, Özgür; (1996), **Yabancı Dil Olarak Türkçe Dilbilgisi Öğretimi**. Ankara.
- BAŞKAN, Özcan; (1994), “Türkiye’de Yabancı Dil Öğretimi”, **Dil Dergisi**, s. 22 (AÜ TÖMER, Ağustos 1994), s. 39-46.
- CEMİLOĞLU, İsmet; (1994), **14. Yüzyıla Ait Bir Kısas-ı Enbiyâ Nüshası Üzerinde Bir Sentaks İncelemesi**. Ankara.
- DOĞAN, D. Mehmet; (1986), **Büyük Türkçe Sözlük**. Ankara.
- EKMEKÇİ, F. Özden; (1983), “Yabancı Dil Eğitimi Kavram ve Kapsamı”, **Türk Dili Dergisi**, S. 379-380 (Temmuz-Ağustos 1983), s. 106-115.
- ERGİN, Muharrem; (1981), **Türk Dil Bilgisi**. İstanbul.
- ESİN, Emel; (1982), “Profesör Herbert Jansky (1898-1981)”, **Türk Kültürü** (S. 236, Yıl: XX, Aralık 1982), s. 895-897.
- GÜZEL, Abdurrahman; (1983), “Avusturyalı Türkolog Prof.Dr. Herbert Jansky”, **Milî Kültür**, (Nisan 1983), s. 26-30.
- JANSKY, Herbert; (1958), **Deutsch-Türkisches Wörterbuch**. Wiesbaden.
- JANSKY, Herbert; (1949) **Introduction au Turque**. Çev. Émile MİSSİR, Paris.
- JANSKY, Herbert; (1949), **Éléments de langue Turque**. Çev. Émile MİSSİR, Paris.
- JANSKY, Herbert; (1977), “Türk Halk Şiiri”. Çev. Abdurrahman GÜZEL, S. 4, **Dünya Edebiyatından Seçmeler** (Ekim 1977), s. 56-57.
- JANSKY, Herbert; (1943), **Lehrbuch der Türkischen Sprache**, Leibzig, 1943; Wiesbaden, 1954, 1955, 1960, 1970, 1873, 1980, 1986.
- JANSKY, Herbert; (1955), “Ahmet Zeki Velidî Togan”, **60. Doğum Yılı Münasebetiyle Zeki Velidi Togan’a Armağan** (Maarif Basımevi, İstanbul) s. 17-31.
- JANSKY, Herbert; (1955), “Selçuklu Sultanlarından Birinci Alâeddin Keykubad’ın Emniyet Politikası”, **60. Doğum Yılı Münasebetiyle Zeki Velidi Togan’a Armağan** (Maarif Basımevi, İstanbul), s. 117-126.
- JANSKY, Herbert; (“Die Eroberung Syriens durch Sultan Selîm I.”, **MOG 2** (1923-1926), s. 173-241.
- JANSKY, Herbert; (1958), “Spuren eines Kazaner Lokalausdruckes in Anatolien”, **Jean Deny Armağanı**, (İstanbul), s. 95-120.
- JANSKY, Herbert; (1956), Sprachunterricht und Sprachgeschichte in der Turkologie, **WZKM**, s. 97-103.
- JANSKY, Herbert; (1962), “Wardas Hochosmanische eine archaisierende Sprache?”, **WZKM**, s. 134-164.
- KARADUMAN, Aydan Ersöz; (1994), “Dil Öğretiminde Kaynakların Kullanımı”, **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, S. 2 (Yeni Dönem, Bahar 1994), s. 1-5.
- KÖKSOY, Mümin; (1999), “Uluslararası Bilimsel Dergiler ve Bilig”, **Bilig** (Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi), S. 8, (Kiş 1999) s. 1-11.
- KÖNİĞ, Wolf; (1993), “Almanca ve Türkçe’deki Çekim Düzenini Karşılaştırırken”, **VII. Dilbilim Kurultayı Bildirileri** (AÜD.T.C.F., 13-14 Mayıs 1993, Ankara), s. 115-122.
- KÜÇÜK, Salim; (1998), “Anadili Öğretiminde Türkçe Ders Kitapları ve Metot Meselesi”,

- Dil Dergisi**, S. 64 (Şubat 1998), s. 5-14.
- LANDMANN, Angelika; (1986), "Vorwort zur 11. Auflage", Herbert Jansky, **Lehrbuch der Türkischen Sprache**, Wiesbaden.
- MUGHUL, Muhammed Yakup; (1979), **Modern Turkish For Beginners**. İstanbul.
- ÖNEN, Yaşar - C. Z. ŞANBEY; (1993), **Almanca-Türkçe Sözlük**. Haz. Vural ÜLKÜ, Ankara.
- ÖZAKPINAR, Y; (1978), "Çeviri Sorunları", **Dilbilim II** (İÜ, Yabancı Diller Yüksek Okulu, Fransızca Bölümü Dergisi (Yıl: 1977, İstanbul 1978), s. 197-213.
- SALMAN, Ramazan; (1998), "Türkçenin Zenginlikleri", **Türk Dili**, S. 560 (Ağustos 1998), s. 152-160.
- SARIER, Rengin Ufuk;(1970), "Çağımızda Dil Öğretiminde Yenilikler Linguistik Metod", **Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi** (1969, c. 2, Nu. 1-4, Ankara, 1970), s. 55-61.
- TANIŞ, Asım; (1988), "Türkçenin Yabancılarla Öğretiminde Bir Yöntem Denemesi", **Dünyada Türkçe Öğretimi**, S. 1 (AÜ TÖMER, Mart 1988), s. 39-54.
- TÜRK DİL KURUMU; (1996), **İmlâ Kılavuzu**. Ankara.
- VANDEWALLE, Johan; (1998), "Avrupalılara Türkçe Öğretiminde Transformasyonel Bir Metot" **Dünyada Türkçe Öğretimi Dergisi**, S. 1 (AÜ TÖMER, Mart 1998), s. 55-62.
- WELLS, Charles;(1996), "Redhause'un İngilizce-Türkçe ve Türkçe-İngilizce Sözlüğünün İkinci Baskısına Giriş", London,1880'den Çev. Hüseyin ÇE- LİK, **Türk Dostu İngiliz Türkolog Charles Wells**. Ankara.
- ZÜLFİKAR, Hamza; (1991), **Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları**. Ankara.

**A CRITICAL APPROACH TO
"LEHRBUCH DER TÜRKISCHEN SPRACHE"
BY AUSTRIAN TURKOLOGIST HERBERT JANSKY**

Dr. M. Sani ADIGÜZEL
Gazi University. Research Assistant

ABSTRACT

The majority of the books on teaching Turkish as a foreign language have been written by foreigners due to the nature of the field. Among these foreigners is Austrian Turkologist Prof. Dr. Herbert Jansky, who, after working as a lecturer of the Turkish at Öffentliche Lehranstalt für Orientalische Sprachen in Vienna, wrote his book *Lehrbuch der Türkischen Sprache* (Coursebook for the Turkish Language) as the first stage of learning Turkish, largely basing his work on his experiences as lecturer. The work, first printed in 1943, enjoyed 11 editions 1986 his parallel with the appeal it received. Herbert Jansky wrote the book *Lehrbuch der Türkischen Sprache* in German so as to teach Turkish to Austrians. Consequently the work was intended, as the target readership, for Austrians who want Turkish and foreigners knowing German.

Lehrbuch der Türkischen Sprache, in which the Turkish instruction is handled at the sententious level and therefore small passages and dialogues do not exist, is a pedagogical grammar. The Turkish instruction is offered in 82 lessons in the book.

Except for the suffixes the most distinct feature of Turkish is the sound system. Since Turkish is an agglutinative language, in designing the 82 lessons these two features were primarily considered and just after the Turkish sounds were covered the suffixes were presented in a certain order. Taking frequency of use into account, totally 85 inflectional and derivational suffixes were included in the book.

Words are selected considering their frequency of the use. In this connection, about 2000 Turkish words are selected and attempted to be taught in sententious contexts by 82 lessons.

Based on the Grammar-Translation method, *Lehrbuch der Türkischen Sprache* is a type of work in which language teaching is tried to become non-monotonous by using various instructional and exercise techniques.

Key Words:

Herbert Jansky, Turkology, Teaching of Turkish, Turkish As A Foreign Language,
Grammar -Translation Method, Austria.

Критический подход к произведению австрийского тюрколога Герберта Янски под названием “Lerbuch Der Turkischen Sprache” (Учебник Турецкого Языка)

М. Сани Адыгюзель
Исследователь-ассистент в университете Гази

РЕЗЮМЕ

Книги, написанные для обучения иностранцев турецкому языку, конечно больше написаны со стороны иностранцев. Одним из них является австрийский тюрколог Герберт Янски. Опираясь на свой опыт работы над турецким языком в “Открытом Обучении Восточных языков” в Вене, он написал первую часть своего “Учебника Турецкого Языка”. Первый выпуск этой книги состоялся в 1943 году и вызвал большой интерес. Поэтому до 1986 года книга печаталась 11 раз. “Учебник Турецкого Языка” Герберта Янски ставил своей целью обучение турецкому языку австрийцев и был напечатан на немецком языке. Именно поэтому эта книга была рассчитана на австрийцев и иностранцев, владеющих немецким языком. В этом учебнике обучение турецкому языку составлено в виде отдельных предложений. Поэтому в данной книге отдельных рассказов и диалогов не имеется. План этого грамматического учебника состоит из 82 уроков.

Самая главная особенность турецкого языка - это фонетика и окончания. В этой книге учитывается то, что отношения между словами в турецком языке выражаются окончаниями. Эта особенность учитывается в плане 82 уроков и после фонетики обращается внимание на окончания. Учитывая сжатость произведения, в учебнике приводится пример только 85 склонений и спряжений с их окончаниями.

Слова выбраны по признаку частоты их применения. В этих рамках в учебнике имеется около 2000 турецких слов и все они даются в составе кратких предложений в 82 уроках.

“Лербух дер тюркишен шпрахе”, в котором за основу берётся метод грамматики и перевода, а также применяются различные способы обучения и упражнений, представляет собой произведение, которое старается вывести обучение языка из однотипного шаблонного порядка.

Ключевые слова:

Герберт Янски, тюркология, турецкий язык как иностранный, метод грамматики и перевода, Австрия.